

אגעד אנק

על פרשת השבוע

פרשת חוקת תשפ"א

כל הזכויות שמורות למו"ל. אין לקרוא בזמן התפילה וקריה"ת

בס"ד, בכל ענייני הגיליון ניתן לפנות לדוא"ל: agedank@gmail.com

זאת חקת התורה (יט, ב)

בספר "לפני האש" – קורות חייו ותהלוכותיו בקודש של מרן קדוש ישראל הגה"ק מצאנז קלויזנבורג ז"ע מובא: ...וכה מספר לדוגמא אחד השרידים, רבי אברהם יעקב קיש, שהגיע פעם בהיותו שרוי במחנה המות למחיצת רבינו זצ"ל ושמע מפיו דברי תורה. הרבי לא דיבר מענינא דיומא ומענינא דאתרא כי אם מעניני... לקנין תורה. הוא תמך יתדותיו בפסוק מפרשת השבוע "זאת חוקת התורה אשר צוה ד' לאמור" והזכיר את הדיוק הידוע שהובא במפרשים "מפני מה הכתוב אינו אומר 'זאת חוקת הפרה' כפי שמתבקש מענינה של הפרשה? אלא, הסביר, שחבוי פה רמז לג' דברים המועילים לזכירת הלימוד א. שיחזור על פרקו מאה פעמים ואחד; ב. שיצייר שם הו"ה מול עיניו בשעת הלימוד, כמובא בספרים הקדושים בשם האריז"ל; ג. שילמד בקול רם וישמיע לאזניו. וזה שהכתוב מלמדנו: זאת חוקת התורה, זאת נוסריקון זכור אל ת'שכח, אשר צו"ה, בגימטריא ק"א, היינו שתשנה פרקך מאה פעמים ואחד, ה', תצייר שם הו"ה מול עיניך, לאמור, שתגיד בפה ובקול. אם שלש אלה תעשה לך לא תשכח את תלמודך.

זאת חקת התורה (יט, ב)

הקשה האור החיים הק' מדוע לא נאמר 'זאת חקת הפרה', כמו שנאמר בפסח 'זאת חקת הפסח'.

ופי' הרה"ק מגילוינבורג ע"פ מה ששאל מהר"ח"ל מרבו האריז"ל מדוע ירדו הדורות ואין אנו משיגים כהשתג הראשונים, וענה האריז"ל שכל זה מחמת שחסר לנו טהרת אפר הפרה אדומה, כמה שנתחבק הדור יותר מאותו דור שזכה לאפר פרה. כך יורדים הדורות מדור לדור. כי רבינא ורב אשי גם לא היה להם אפר פרה, אך זקנם היו עדיין טהורים מטמאת מת ע"ז אפר פרה, והחברים היו נוהרים בטהרה. וכיון שהיתה טהרה, הרי היה הפש טהור מכל גלגלים וזוהמות. וכמה שמתרחקים מאפר הפרה, כך יורדים הדורות, אמוראים, רבנן סבוראי, גאונים, ראשונים ואחרונים, ואחרוני אחרונים, עד שהיום נראה הרחוב כמו שהוא נראה.

וכתב החיד"א במדבר קדמות מערכת א' אות כ"ו 'ברור כשמש שאליהו הנביא הביא אפר פרה אל האריז"ל והזו עליו לטהרו מטמאת המת, ועי"ז זכה למה שזכה'.

לכן כתוב 'זאת חקת התורה', כי זהו החק של כל התורה כולה, לקחת פרה אדומה תמימה, ובכל פעם שנטמאים, יטהר עצמו עם אפר פרה, זהו חק לכל קניין התורה כולה. (הגרמ"י רייזמן)

זאת חקת התורה (יט, ב)

פרש"י ז"ל לפי שהשטן שאומות העולם מונין את ישראל מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה לפיכך כתב בה חוקה גזרה היא מלפני ואין לך רשות להרהר אחרי'.

מפרש בזה בדרך רמז הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן ז"ע (מובא ב'מרגניטא טבא') שבשעה שאדם רוצה לעשות איזה מצוה מיד בא אליו היצר בטענה "מה המצוה הזאת" פי' מה שתעשה כעת הרי אינה מצוה כלל, ואינה נחשבת כלום לפני הבורא ית"ש, שבשיל החלישו ולמנעו מלעשות את המצוה. אבל אם כבר עשה את המצוה אז יבא אליו היצר בטענת "מה טעם יש בה" דהיינו שמכניס בו גאווה שטעם טעם מצוה גדולה כזו.

ידוע מה שכתבו המפרשים שזהו מה שמבקשים "והסר שטן מלפנינו ומאחרינו" דהיינו מטענות היצר לפני המצוה ולאחר המצוה.

וכפי המסופר (מובא ב'ברית אברהם' פרשת וישלח) על הרה"ק רבי ברוך מקוסוב זצ"ל שאמר פעם שאחר התפילה הגיע אליו היצר וניסה להכשילו בהרהורי גאווה שהתפילה היום היתה בכונה גדולה, והשיב לו, שלא יתכן שהתפילה היום היתה כדבעי כי הרי ביקש "והסר שטן וכו'", ובאם כעת אחרי התפילה מגיעה השטן, ע"כ שהתפילה לא נתקבלה...

וזה כונת רש"י בדברי קדשו – אומר הרה"ק מפרמישלאן ז"ע – "שהשטן וכו' מונין את ישראל "מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה" דהיינו קודם ואחרי המצוה בטענות שונות בכדי להכשילו. והעצה לזה, כתב רש"י, על הטענה דקודם עשיית המצוה תשיב לו: גזירה היא שאחר התפילה הגיע אליו היצר וניסה להכשילו בהרהורי גאווה שהתפילה נחשבת. ועל הטענה לאחר המצוה בכדי "מה טעם יש בה", תשיב לו: "ואין לך רשות להרהר אחריה". (טעם הצבי)

ברש"י, לפי שהאומות והשטן מונין וכו' למה רק במצוה זו מונין את ישראל, ועוד, שהרי יש בזה טעם של ר"מ הדרשן ולמה נקראת חוקה? מתרץ הרה"ק רבי הירש מליסקא זצ"ל דא"ה רוצים לעשות קטגוריא לישראל וכבר אז"ל מה דכתיב (ויקרא כב, כז) שור או כשב או עז כי יולד, למה קראו שור, הלא רק עגל יולד, אלא שלא להזכיר העגל קראו שור. ואחר שטעם מצות פרה 'תבא אמה ותקנח צואת בנה', מונין הא"ה את ישראל לומר מה טעם המצוה בכדי שיוזכר עוון העגל, ע"כ אמרה תורה חקקתי גזרה גזרתי ואין לך רשות לומר הטעם.

לחיים" מזלוטשוב)

ולקחו לטמא מעפר שריפת הפרה (יט, ז)

במד"ש: "בקש קהלת למצוא דברי חפץ, בקש להיות כמשה, יצאה בת קול ואמרה וכתבו ישר דברי אמת".

כתב החיד"א (יוסף תהילות פרק ע"ב): טעם פרה אדומה היה מבקש שלמה לידע, ולא נתגלה אלא למשה רבינו ע"ה, ופירשו רבני אשכנז דהכונה דשלמה חשב שהטעם שנתגלה רק למשה הוא מפני ששמו של משה רמזו בתיבות מעפר שריפת הפרה, ופשפש ומצא שמו רמזו ב' פרה דכתיב לטמא מעפר שריפת החטאת ר"ת שלמה, ועל סמך זה היה טורח למצוא טעם פרה אדומה, וזהו בקש קהלת למצוא דברי חפץ כלומר לדעת טעם פרה אדומה בטענה ששמו רמזו כאמו' יצאת ב"ק ואמרה וכתבו ישר דר"ת לטמא מעפר שריפת החטאת ביושר הוא למשה ודוקא למשה היה מגלה טעם פרה.

וירם משה את ידו ויך את הסלע במטוה פעמים ויצא מים רבים (כ, יא)

תביבת "סלע" יש שלש אותיות סמ"ך למ"ד ע"ן, ואם תכה את האותיות הראשונות והאחרונות, דהיינו מאות סמ"ך תשליך את ה'ס' והר"י וישאר בידך רק מ'. וכן מאות למ"ד, תשליך ה'ל' והד' וישאר בידך מ'. וכן ע"ן, תשליך ה'ע' והנ' וישאר בידך י', יהי "מים" וזה שנאמר ויך את הסלע פעמים היינו שהשליך מן האותיות סלע בכל אות שתי אותיות כנ"ל ויצא "מים", וזה מה שאמר הפייטן בתפלת גשם על הסלע ויציאו מים. (מפרשים)

קח את המטה והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן הסלע וגו' (כ, ח)

כתב הרה"ק (הדרוש השמיני) שהש"י לא אמר אליו שיכה הסלע במטה כלל. אבל אמר אליו קח את המטה ודברתם אל הסלע, רצה שיהיה המטה לפני הסלע. כי המצאו שם היה עוזר על נתינת מימיו מפני הכח שנתן בו הש"י. אבל לא צוה שיכה הסלע להיותו בלתי צריך לזה, מפני שכבר היה מוכן לכך יותר מהפעם הראשונה, מאשר יצאו ממנו מים רבים זמן רב אלא שעתה נסתם. ולשון הכתוב ויורה על זה הוראה שלמה. שבתחלה אמר "הכית בצור ויצאו ממנו מים". אבל עתה אמר "ונתן מימיו" כאלו הוא אומר שיתן המים הטמונים בתוכו, אלא שעתה עמד איזה דבר בפניהם וסתם מוצאם. הנה אם כן בפעם הראשונה הצריך הש"י להכות הסלע במטוה, ובפעם השנית לא הצריך כך, אבל שיעמוד המטה בפני הסלע.

והמשל אצלי [בזה] הוא לחינוך אשר בתחלת לימודו יכהו מלמדו במקל ורצועה, ואחרי אשר לומד, אם יסיח דעתו די לו בהראות לו הרצועה. עכ"ל.

ולפי זה נתיישבו כמה משאלותיו של הרמב"ן. דבפעם הראשונה היה צריך להכות על הסלע כאותו תינוק שבתחלת לימודו צריך להכותו במקל וברצועה. אבל אח"כ די להראות לו את הרצועה – וכבר נרמז התלמיד ומבין את כוונת הדברים. ועל כן אמר לו שכבר"ה למשה שיקח את המטה עמו – אבל לא יכה בו – אלא ידבר אל הסלע, ומכיון שקבר הורגל הסלע במשך ארבעים שנה להוציא מים – די לו ברמז כדי להמשיך וליתן מים.

(להעיר להורות ולהשכיל)

קח את המטה.

בפ' זה רבו הדיוקים: (א) מכיון שנאמר "ודברתם אל הסלע", מה צורך יש במטה ברגע זה? (ב) "והקהל את העדה" ובוחר (כלומר בסניני) צוה רק: "וקח אתך מקני ישראל"? ולא עוד אלא, שלפי חז"ל נעשה נס ועמדו כל ב"י "אל פני הסלע", ומועט החזיק את המרובה (רש"י), ולא יזהר צורך עשה ה' את הנס הזה? (ג) "אתה ואהרן אחיך" – למה צריך הקב"ה דבר זה את אהרן, הלא בין לדבר אל הסלע ובין להכותו די היה במשה לבדו? (ד) "ודברתם אל הסלע" – למה בחרו נאמר "והכית בצור" וכאן "ודברתם" (ה) "לעיניהם" – ובכל מקום נאמר "ודברת באזניהם" וכדומה. כי האזן היא המקבלת את הדיבור ולא העין? (ו) "ונתן מימיו והוצאת להם מים מן הסלע" – נראה ככפל לשון? (ז) אצל ונתן נאמר "מימיו" ואצל "הוצאת" – סתם 'מים' (ח) התחיל בלשון רבים "ודברתם אל הסלע" וסיים בלשון יחיד "הוצאת" ... והשקית?"

ונקדים דברי הילמדנו, ודברתם אל הסלע שנה עליו דבר הלכה א' או פרק א', היינו לא שמשה דבר זה אל הסלע שיתן מימיו, אלא שישנה עליו דבר הלכה או פרק א' לבני, שישמעו כולם את דברי התורה (ולצורך זה היה הכרח, שיעמדו כולם "אל פני הסלע") ואז "ונתן – הסלע – מימיו", לא מים חדשים, אלא המים שהיה נותן כל מי שנה לב"י בזכות מרים ושנפסקו עתה במיתתה, יתן עתה מחדש בזכות לימוד התורה של כל ישראל. וכבר העירו בהעמק דבר (הנצי"ב), שעצירת המים של הסלע דומה לעצירת הגשמים בעון הדור והתקנה לזה תורה ותפלה (היחידים – רבנן – מתחילין ומסיימין את העניות בשעת עצירת גשמים – תענית י"י, י"ב). ובמגילה ד"ב אמרו, שתלמוד תורה דרבים גדול מהקרבת תמידין, וביארו שם ברש"י, דהיינו ת"ת של כל ישראל. ולפיכך צוה ה' להקהיל את כל העדה ועשה נס, שהחזיק הסלע את כולם, ויהיה זה ת"ת של כל ישראל. ובזכות זה יתן הסלע את "מימיו". אבל דוקא אם כל ישראל ישמעו את דברי התורה בעיון רב ע"מ לקיים תורה לשמה, וזה שנאמר "ודברתם אל הסלע (אולי הכוונה לרמז אל הסלע – אבן – יצר הרע המסיר את לב האדם מאחרי ה', ושדברי תורה תבלין לו, כנאמר "הלא דברי כאש נאום ה' וכפטיש יפוצץ סלע) לעיניהם" –

הרוחניים של ב"י, שיתרגשו מדברי התורה והמוסר, שתדברו על הסלע (וכנאמר "ובמיריות תאנח לעיניהם" [יחזקאל כא] שהכוונה לעיני הרוח) ויתפללו כל ב"י על המים: "נתן מימיו". אבל אם לא יתמלאו התנאים האלה, אז הסלע שהיה נתון מימיו בזכות מים שמתה וגם אין במקום זה זכות תורה ותפילה – לא יתן כבר מימיו, אבל אין לתת לב"י למות בצמא, אלא: "הוצאת להם מים מן הסלע". מים ע"י הכאה, וכמו שעשית בחבר, תעשה נס חדש ומים חדים. ואת הכאה יעשה משה בעצמו (כמו בחרב) ולפיכך נאמר "הוצאת ... והשקית" בלשון יחיד. ולפיכך נצטוו משה לקחת את המטה, שמא לא יישמעו ב"י את דברי התורה והמוסר, שיברו משה ואהרן (בעירובין נ"ד מבואר, שמשה היה משתף את אהרן בלימוד תורה לב"י), אז יכה משה במטהו על הסלע ויוציא ממנו מים בהכאה, כמו בחרב (שהיה עוד קודם מתן תורה וא"א היה להוציא ע"י לימוד התורה).

ויעש משה נחש נחשת (כא, ט)

ויעש משה נחש נחשת לא נאמר לו לעשותו של נחשת, אלא אמר משה הקב"ה אמר לי נחש, ואני עשיתי של נחשת, לשון נופל על הלשון, זה לשון שר"י מדברי רבותינו (ב"ר לא ח) ולא הבינתי זה, שהרי הקב"ה לא הזכיר לו "נחש" אלא "עשה לך שרף", אבל דעתם לומר כי הלך משה אחר שם העצם אשר לו והנראה בעיני בסוד הדבר הזה, כי הוא מדרכי התורה שכל מעשיה נס בתוך נס, תסיר הנזק במזיק ותרפא החולי במחליא, כמו שהזכירו (מכילתא ויסע א) בוירוהו ה' עץ (שמות טו כה) וכן במלח אלישע במים (מ"ב ב כא) וידוע מדרכי הרפואות, שכל נשוכי בעלי הארץ יסתכנו בראותם אותם או בראות דמותם, עד כי נשוכי הכלב השוטה וכן שאר הבהמות השוטות אם יביטו במים יראה להם שם בבואת הכלב או המזיק וימותו, כמו שכתוב בספרי הרפואות ומוזכר בגמרא במסכת יומא (פד) וכן ישמרו אותם הרופאים מהזכיר בפניהם שם הנשך, שלא יזכרו אותם כלל כי נפשם תדבק במחשבה ההיא ולא תפרד ממנה כלל עד שתמית אותם וכבר הזכירו דבר מנוסה מפלאות התולדה, כי נשוך הכלב השוטה אחרי שנשתטה בחייו אם יקובל השתן שלו בכלי זכוכית יראה בשתן דמות גורי כלבים קטנים, ואם תעביר המים במטלית ותסננם לא תמצא בהם שום רושם כלל, וכשתחזירם לכלי הזכוכית וישתהו שם כשעה תחזור ותראה שם גורי הכלבים מתוארים, וזה אמת הוא בפלאי כחות הנפש וכשיהיה כל זה כך, ראוי היה לישראל נשוכי הנחשים הנחשים שלא יראו נחש ולא יזכרו ולא יעלו על לב כלל, וצוה הקב"ה למשה לעשות להם דמות שרף, הוא הממית אותם וידוע כי הנחשים השרפים אדומי העינים רחבי הראש שגופם כעין הנחשת בצוארם, ולכן לא מצא משה לקיים מצותו בשרף בלתי שיעשה נחש נחשת כי הוא דמות נחש שרף, ואם יעשנו מדבר אחר היה דמות נחש ולא דמות שרף ומה שאמר מן הלשון הנופל על הלשון, כי הזכרת השם בלבד תזיק והכלל, כי צוה השם שיתרפאו במזיק הממית בטבע ועשו דמותו ושמו, וכשיהיה האדם מביט בכוונה אל נחש הנחשת שהוא כעין המזיק לגמרי, היה חי, להודיעם כי השם ממית ומחיה:

אם נתן תתן את העם הזה בידי וגו' (כא, ב)

פירש"י ז"ל "וישב הנגב - זה עמלק שנאמר (במדבר יג) עמלק יושב בארץ הנגב ושנה את לשונו לדבר בלשון כנען כדי שיהיה ישראל מתפללים להקב"ה לתת כנענים בידם והם אינם כנענים ראו ישראל לבושיהם כלבושי עמלקים ולשונם לשון כנען אמרו נתפלל סתם שנאמר אם נתון תתן את העם הזה בידי".

שמעתי בשם הגה"ק החי"ר רמ"מ זי"ע עמלק קשה למה לא שינו גם את מלבושם, כדי שלא יכירום כלל. ואמר שאם היו משנים גם לבושיהם. ובני ישראל ה' מבקשים להשי"ת שימסור כנענים בידם. היו נמסרים באמת. אף שהמה עמלקים, כיון שהי' משנים לשונם ולבושיהם. הוי להו כדון כנענים ממש. אף שבתולדה היה עמלקים. ומזה יצא לנו מוסר השכל, שאם משנה ח"ו לשונו ומלבושו, כאחד מהעמים. הוא נחשב כאחד מהם.

(שיח שרפי קודש)

מאוצרות המגידים

ויבאו בני ישראל כל העדה מדבר צן בחדש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם: ולא היה מים לעדה ויקהלו על משה ועל אהרן: וירב העם עם משה ויאמרו לאמר ולו גוענו בגוע אחינו לפני ה': (כ, א-ג)

פרש"י 'כל העדה' שכבר מתו מתי מדבר ואלה פרשו לחיים. כי בכל התורה הלשון עדה הוא ציבור חשוב, כמ"ש בפרש שלח 'ותשא כל העדה' פרש"י סנהדראות. אך הלשון 'עם' הוא מדרגה פשוטה כערב רב.

הקשה הרמב"ק מקלויזבורג זי"ע כדזה הפסוק סותר את עצמו, כי פתח בלשון חשוב ויבואו בני ישראל כל העדה, ותוך כדי דיבור נאמר 'וישב העם בקדש', ממה נפשך, עדה או עם? וביאר ע"פ מה שהיה זקנו הדברי חיים רגיל לספר מעשה נורא עם אברך חשוב תלמיד חכם למדן וירא שמים, [א לאטישער אינגערמאן] שהיה אוכל 'קעסט' אצל חותנו שהיה איש פשוט מאד, ולא השיג כלל במעלת חתנו התלמיד חכם. אך זה האברך היה יושב ועוסק בתורה בכפר שהיה חותנו גר שם, ולמד בנגלה ובנסתר יום ולילה, וכולם העריכוהו מאד כי לא היה ת"ח כמוהו בכל אותו הכפר. עד שמרוב הכבוד שנתנו לו, התחיל לאחוז מעצמו.

וראה באחד הספרים שאם יושבים בהתבודדות ארבעים יום זוכים לגילוי אליהו, ואז עוד לא טעו לחשוב כמו היום שיכולים להיות זולל וסובא וגם לזכות לגילוי אליהו, לכן החל לפרוש עצמו לגמרי מעוה"ז וסגר את עצמו מ' יום באיזה חדר ועסק בתורה יומם וליילה ברציפות.

ויהי ביום הארבעים באשמורת הבוקר, ויעבור הגוי חוטב העצים של אותו הכפר סמוך לדלת אותו החדר, וכיון שבחוף היה הכפור גדול, ביקש חוטב העצים לחמם את ידיו בתוך החדר, ויפתח את דלת החדר. וזה האברך הבין בוודאי שזה אליהו הנביא שהגיע אליו בצורת גוי חוטב העצים, וזכיר אותו בכבוד גדול, וכיבד לשבת, וכיבד אותו בכוס של אליהו, ומזו לו כוס גדול של יין לשתות, ולאחר ששתה הגוי, בירך אותו בפולנית בהתלהבות גדולה, וענה האברך אמן על ברכת אותו גוי, ואח"כ חטף ושתה שיירים מכוסו של 'אליהו הנביא'. ואח"כ יצא הגוי לדרכו. וחזר האברך ללימודו בהרגשת התעלות ושמחה שזכה לגילוי אליהו הנביא, אשרי מי שראה פניו בהקיץ, וגם זכה לקבל ממנו ברכה.

בהמשך היום פגש אותו הגוי את חותן האברך הנ"ל, שהכירו היטב, וסיפר לו איזה חתן טוב יש לך, היום לפנות בוקר רציתי לחמם עצמי קצת, ונכנסתי לבית חתנך, ותיכף כיבד אותי בכוס גדול של יין וכו'. והנה אותו האברך לא יכל להתאפק מלספר שהיה לו גילוי אליהו [כמו שכתב בהקדמת השב שמענתא שגם אם יזכה אדם לעלות לשמים ולשמעו תורה ממתיבתא דרקינא, לא יוכל להשיב נפשו לפני שיספר לחבירו מה שזכה לראות כשעלה למעלה וכו'] ואכן סיפר לחותנו את הסוד שזכה היום לפנות בוקר לגילוי אליהו. תיכף ששמע חותנו את דבריו, קפץ ממקומו כנשוך נחש, גואלד, הרי זה לא היה הגוי חוטב העצים, הרי שתיית יין נכר רחמנא ליצלן, עכשיו צריך להכשיר את כוס של אליהו.

כשסיפר הדברי חיים זאת המעשה, שאל מדוע נכשל האברך בחטא כזה, הרי כתב בשו"ע כשסיפר הדברי חיים זאת המעשה, שאל מדוע נכשל האברך בחטא כזה, הרי כתב בשו"ע יו"ד ברמ"א מי שנכשל בין נסך צריך להתענות כמה וכמה תעניות לכפר עוונו שנכשל בשוגג בין נסך. וענה שכיון שעלה בדעת האברך שהוא ראוי לגילוי אליהו הנביא, הרי אמרו בגמ' סוטה שכל מי שיש בו גסות הרוח כאילו עובד עבודה זרה, ומדה כנגד מדה, כיון שהיה גס רוח מעין ע"ז, סיבבוהו משמים שיכשל ממש בין נסך. כי אסור לאדם ללכת בגדולות ונפלאות למעלה ממדרגתו, כשהוא עניו ושפל ברך אין עולה על דעתו שהוא ראוי לגילוי אליהו.

בזה מיישב הקלויזבורגער רב את לשון הפסוק הנ"ל, הגם שאסור לנו לדבר על דור המדבר ועל דור באי הארץ, אין לנו שום השגה בעוצם מעלתם, אך בדרך מוסר "ל כסאן לאחר שכבר כלו מתי מדבר ונשארו רק הדור באי הארץ, עלה בדעתם שאנו אין אנו כמו אבינו וזקננו ולא עמדו בניסיונות המדבר, ונאמר בהם 'ארבעים שנה אקוט בדור ואומר עי תועי לבב הם והם לא ידעו דרכי', אמתו כן חזקים וראויים להכנס לארץ ישראל. ואנחנו בבחינת 'עדה שלימה', חסידים ואנשי מעשה בלי חסרונות. וכיון שלא הרגישו בענוה ושפלות הרוח, באותו רגע ובאותו פסוק כבר הם מכוונים 'וישב העם בקדש', וכבר ירדו ממדרגתם. ומתה מרים הצדקנית. כמ"ש בחובות הלבבות שער התשובה פ"ח שמי שהוא שלם ומושלם, אז צריך להתירא מאד מהנסיונות שיש למי שחושב שהוא שלם. כמו שאמר החכם לתלמידיו, אם לא היה לכם חטאים, הייתי מתיירא ממכם יותר מהעבירה שהיא גדולה מכל העבירות, והוא עוון הגאות. כי כשאדם חטא, ולא התפלל כראוי, הרי מסתובב כשפל ונכנע, אך כשמצליח ועולה, ורחב לבבו, אזי צריך מאד להזהר מאוהו.

וחז"ל דרשו 'ולא היה מים לעדה', שלא היה להם תורה. ובגמ' דרשו 'למה נמשלה תורה למים' שהולכת ממקום גבוה למקום נמוך, כמו שלמדו חז"ל משירת הבאר, ומבמות הגיא, מי שהוא נמוך וקטן, אצלו מאיר אור התורה. מאן דאיהו רב איהו זעיר, ומאן דאיהו זעיר איהו רב. (הגרמ"י רייזמן)

להקדישני (כ, ב)

כל יהודי, בכל גיל ובכל מצב, יכול לקדש את השם, ולגרום לריבוי כבוד שם שמים בעולם. זאת נלמד מהמכתב שקיבלנו מת"ח ירושלמי, המתגורר באחת הסכונות החרדיות, והוא מעיד על טהרתם וקדושתם של ילדי ישראל, ועל רצונם להתקרב לבוראם ולקדש את שמו.

הקב"ה בירך אותי, במשפחה גדולה, כותב הת"ח הירושלמי, וכידוע לכל הורה - כשרונותיהם של הילדים אינם שווים, ויש כאלה שבניגוד לאחיהם, התופסים כל דבר במהירות, לוקח להם לפעמים זמן רב להבין את הנאמר.

בין ילדיי יש אחד שגם אם לא הייתי מגדיר אותו כקשה הבנה, אבל ברור שביחס ליתר הבנים שלי, הוא טיפוס לא כשרוני בעליל. אנוחו, כהורים, מקפידים להתייחס אליו, ואל אי ההבנה שלו, ב...הבנה, ויודעים את המינוח המדויק מתי לעודד ומתי לדרבן, ומתי לעשות גם את ההיפך.

אבל האחים שלו, גם אלה הגדולים ממנו וכמובן שגם הצעירים, לא בדיוק מודעים לבעיה, ופעמים רבות יוצאים שהם לועגים לו. הם אינם עושים זאת מרוע לב, אבל לפעמים כאשר מתקיים דיון על השלחן בסעודות השבת, והוא אינו קולט את המדובר, הם מכנים אותו בצורה ספונטנית בכינויים לא הכי נחמדים, הגורמים לו בושה.

גם כאשר לא מדובר בוויכוח משפחתי, ליד השלחן, אלא סתם בחילופי דברים בין האחים, ובפולמוס שגרתי המתנהל בכל בית בישראל, הוא אינו מפגין כישורי הבנה מבורכים, ואז באות התגובות הטבעיות כמו 'אתה טיפש', 'אי אפשר לדבר איתך על שום דבר', ואלה עוד התגובות הנחמדות...

למותר לציין שגם בלכתו לחיידר, סופג הילד מנה גדולה של עלבונות מחבריו, הלוועגים לו כאשר הוא אינו קולט את הנלמד בכיתה, ושואל שאלות שאינן חכמות. אם בבית, אצל האחים, המצב הוא כזה, על אחת כמה וכמה שילדי הכיתה מלעיגים עליו ומזלזלים בו.

לקח מאלף כל הורה

כדאי לציין שהילד עצמו אף פעם לא הגיב לכינוי הגנאי, אלא המשך בשגרת חייו כאילו לא אירע דבר. ניתן היה לזהות בכך את תכונות נפשו הענוגות, בהן התברך מן שמיא, עד שגם אנחנו, כהורים, התפעלנו ממנו מאוד.

והנה, בחודשים האחרונים - ממשך הת"ח במכתבו - הבחנתי שכל פעם כאשר הילד הזה סופג עלבון ממאן דהוא, הוא לוחש דבר מה בפיו. ניסיתי לשמוע מה הוא אומר, אך כיון שהמלים יוצאות מפיו בלחש גמור, אינני מצליח לקלוט אף מילה.

בתחילה גם שמתי לב שהוא עושה זאת דוקא כאשר פוגעים בו. אך כאשר הרגשתי בכך, הדבר ראה לי לפליאה, והחלטתי לגשת אל הן, ולשאול אותו על כך.

והבן השיב, ומתשובתו יכולתי ללמוד באיזו דרגה רוחנית נפלאה הוא מצוי. צריך לזכור שמדובר בילד בגיל 9, ולכן נדהמתי להיווכח בעוצמה הרוחנית שלו, ובעצם - יש כאן לקח מאלף לכל הורה, שיידיע שאסור לזלזל באף ילד מילדי, וגם אם הוא איננו כשרוני במיוחד, הקב"ה טבע בו תכונות אחרות שבהן הוא יכול להעלות את עצמו לפסגות שיא, לא פחות מכל ילד כשרוני אחר. והדברים פשוטים.

הילד סיפר לי, בשפתו הטבעית והילדותית, שכאשר היה בבית הכנסת הזדמן לידי הספר 'עלינו לשבח', שבו הובא דבר מופלא ממון הגר"ח קניבסקי שליט"א, והוא, שכאשר פוגעים בהודי, ומעליבים אותו, והוא אינו מגיב, ומכניס את עצמו על ידי כך לחברות הקודש של 'הנעלבים ואינם עולבים' - זה הוא הטוב ביותר לבקש ממנו ברכה.

במאמר מוסגר נציין שאכן הבאנו שם כמה סיפורים על אנשים שנושעו בצורה על טבעית, לאחר שחיפשו אדם העונה על התואר הני"ל, וביקשו ממנו ברכה.

הדבר הזה שהופיע בספר נכנס עמוק עמוק אל תוככי לבי, הוסיף הילד ואמר, גם מפני שמי שאמר את זה הוא אחד מגדולי הדור, וגם משום שהבנתי את עומק העניין, וידעתי - מנסייני האישי - איזה זכויות עומדות לאדם שנעלב ואינו משיב מלחמה למעלבו. וידעתי גם ידעתי כמה זה קשה, ולכן הבנתי את כוח הברכה שיש ברגעים אלה בפיו של אותו נעלב.

ולפתע פתאום, המשיך הילד, הרגשתי את עצמי מאושר מאוד... מאושר, על כי ניתן בידי כוח עצום ורב, שאין לאנשים אחרים... שהרי אני 'זוכה' מדי יום לקיתונות של גנאי, וכל פעם כאשר אינני מגיב להעלבות הללו, ומכליל את עצמי בין אלה הנעלבים ואינם עולבים', הרי יכולתי לברך את כל מי שזקוק לישועה.

משהגעתי למסקנה זו, נכנסה בליבי אש קודש ורצון עז לסייע לאנשים אומללים על ידי כוח הברכה שלי. נכון שאנשים לא מגיעים אליי כדי שאברך אותם, אבל הרי יש בכוחי לעשות זאת גם בלי שהם יבואו אליי, וגם בלי שיידעו כלל שאני מברך אותם... ואז התחלתי לאסוף את כל המודעות על שמותיהם של החולים הללו בבתי הכנסת, ומתוך העיתונים, ואני משנן את השמות הללו בעל פה (מדמהים!!! ילד בן 19!!!) וכשפוגעים בי, וכדרכי אינני מגיב, ואני מתפלל מיד להשי"ת שירחם על החולים הללו. אני יכול להעיד על עצמי, מסיים הת"ח את מכתבו, שכאשר שמעתי את הדברים יוצאים מפי הילד שלי, חשבתי שאני מתעלף... אם גם עד היום הערכתי אותו במאוד על המאמצים שהוא עושה להביא את החומר הנלמד בכיתה, ועל כך שהוא איננו מגיב לכינויים הפוגעניים, היום אני יודע שיש להעריכו בכפלי כפליים.

לדעתי כדאי מאוד לפרסם את הדברים, ללמד לבני ישראל קשת, ולהודיע ולהיוודע שלכל יהודי יש תפקיד מיוחד בעולם, ותכונות נפש ייחודיות שאף אחד לא יוכל לקחת אותן ממנו, ואם כל אחד ישתדל להביא את כישוריו הוא, וישתדל לקדש בהם את שמו יתברך, כל העולם שלנו יהיה נראה אחרת. (ברוכי נפשי)

"דאמר ריש לקיש מניין שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל" (ברכות סג):

נשמע ארבעה פשטים על דברי חז"ל: "אדם כי ימות באהל - אין התורה נקנית אלא במי שממית עצמו עליה". ראיתי דבר התעוררות בשם כ"ק הרבי מוויז'ניץ (שליט"א) [זצ"ל]:

"כי לא ידע האדם את עיתו" זו הנהגת שמים - אדם לא ידע מתי ימות. דוד המלך ביקש מהקב"ה "הודיעני" ה' נאות לגלות לו רק משהו אחד, כי ימות בשבת, יותר מכך אין אפשרות לגלות - "באינו שבת לא הודיעני". ואדעה מה חדל אני - אמר לו: בשבת תמות" (שבת דף ל')

נתאר, מה היה אילו לא היתה גזירה כזו - שלא ידע האדם את עיתו - אלא, היינו מקבלים מידע מדויק באיזה יום כל אחד ימות, מה אדם היה עושה באותו יום? "הרי הפרזיזייד ריק?", היה חושב לעצמו ורץ לקנות כמה עגבניות ומלפפונים ושזיפים, "גם בבנק צריך לסדר כמה עניינים בחשבון" ומזדרז לבנק לפני שיוסגר, כן?! האנאם?! חס ושלום! לא עגבניות, לא בנק ולא בננות - כי "היום, היום האחרון שלי, אוי! מחר אין", והיה תופס בכל כוחו כל שניה. "אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה" אם יחשוב תמיד שמא אני הולך למות - ממית עצמו עליה - ממילא אין לי רגע מיותר וזמן של בטלה וכך התורה מתקיימת בידו.

כי ימות - בשעת מיתה

הגמ' דורשת עוד "אדם ימות באהל - אפי' בשעת מיתה יעסוק בתורה" גם באותה שעה, אפילו באותם רגעים צריך ללמוד. על החתם סופר מסופר כי לפני יציאת הנשמה נכנסו ה'חברא קדישא' לחדרו, הם דיברו ושוחחו בקול לגבי כמה עניינים לפתע שמעו את קולו "מדוע מפריעים לי? (אני כעת באמצע הלימוד), וואס שטערן זיי?" הגר"א נפטר בסוכות כי יתנו לי לראות אני נראה שם בקומה שניה לבעל (במחלקה להכניס רופא לחדרו ועל פי לשון הרמב"ן "מה לרופאים בבית יראי ה"א אך יומיים לפני הסתלקותו, כאשר בני הבית ביקשו בתחנונים שיאות להכניס רופא, הבין כי בני המשפחה בצער רב, הסכים, למענם, שיכניסו רופא. הרופא טיפל בו עד פטירתו. שתיים לפני פטירתו נכנס אחד התלמידים ושאל את הרופא "איפה זה אוהו?" כמי ששואל מה מצבו. הגביה הרופא את ראשו: "איפה זה אוהו, אתה שואל? במסכת כלים... אני שומע שהוא חוזר כעת על משניות ממסכת זו" אפילו בשעת מיתה יעסוק בתורה! - "ימות באהל".

הוא ימית עצמו אם יחיה באוהל

לצערי נאלצתי לשהות רבות בארצות הגולה, ולנסוע הלוך חזור פעמים רבות, כמובן שנסעתי במטוס.

באירורן למעלה ישנה "מחלקה ראשונה" - למטה, צפוף מאוד. כיון שלכל מקום יש משמעות של כסף - הם מרבים במקומות ומצופפים, אבל למעלה - אוהו! לכל אחד חרסה עם חמש וחצי קפיצים, יש אוירונים ממש כמו בני מלכים - לכל אחד יש רשות היחיד בפני עצמו, פלאי פלאים - מלכות דיג. ויהי היום, פעם אחת, ביקשתי רשות מאחד האחראים כי יתנו לי לראות אני נראה שם בקומה שניה לבעל (במחלקה ראשונה). אמרו לי שם יושבים ה'בעסערע מענטשן'... ביקשתי והשגתי אישור לרגע קצר. עליתי. ראיתי כי אכן לא רע שם, נישט קשה... ירדתי למטה ופגשתי יהודי שהכרתי אותו קצת, איש אמיד ובעל יכולת. הייתי קצת בהתפעלות מההבדל הקיצוני המשמעותי בין המחלקה העליונה לעומת התחתונה, ופניתי אליו: "אתה יושב פה?! מיילא אני וכמותי, אבל אתה כן יכול להרשות לעצמך להוסיף כסף ולקנות מקום יותר מרווח עם חרסא וכו'" ואכן מה זה בשבילי עוד כמה מאות דולרים.

הוא הביט עלי והגיב בתרועה (באדיש): "וכי חסר דעה אני, האם אתה חושב כי אני משוגע?!"

"למה משוגע, חלילה, הרי למעלה כל כך טוב?" שאלתי.

"כמה זמן נוסעים כאן שתיים עשרה שעות או שלוש עשרה - כולל ההפסקה בהולנד, אנו מתעכבים בדרך עוד שעה. וכי לשם כך אזורק סכום כזה של כסף (נקב בסכום) וכי

משוגע אני, האם כדאי?! בשלמא אם היית אומר לי על נסיעה שבועיים למיאמי ביץ' נו, אז הייתי חושב ומבין..."

אמרתי לעצמי, רגע רגע, שבועיים למיאמי ביץ' אף הם כלום - חולפים עוברים, ואם מתבוננים מעט מבינים, כי כל שבעים השנים חולפות עוברות. תחשבו נא - מביטים עשר שנים אחורנית, היכן הן נעלמו לכם - חלפו והלכו כחלום יעוף, וכמה עשר שנים יש בכלל חיי האדם, שבע פעמים אותן עשר שנים שעברו כחלום יעוף. זה העולם! וכפי שאמר אותו עשיר "וכי אני חסר דעה, להשקיע כל כך בשבילי זמן קצר כזה?" לכן כדאי להכין רק לקביעות לא רצויה.

התורה אומרת אדם כי ימות באהל, היכן אדם מת? באהל בביתו הארעי כלומר העולם הזה, אבל שם - בעולם הבא אין מות, הכל קבוע ואיתן "כי הולך אדם אל בית עולמו" בית! מצבו קבוע בבית.

רבותי. שם זקוקים לסלון טוב, כלים נאים ודירה נאה. אך כאן באהל הארעי, אין צורך להשקיע. כי אנשים חכמים לא משקיעים בארעי.

ידוע מה שהפחץ חיים השיב לאותו תייר שביקר בביתו:

אמרו לו לאותו תייר כי הוא עתיד להיכנס לבית גדול הדור - רבן של ישראל, כאשר נכנס ראה כי ממש גיפערלאך (נורא), במקום כיסאות - יושבים על ספסלים, בית פשוט וישן "וכי כן נאה ויאה?! השתומם הוא ושאל את החפץ חיים:

"רבי יש דבר שמאד מעיק לי, תראה באיזו דירה אתה חי ובאילו הריטים אתה משתמש, מדוע?"

"במה באת עד ראדין?", שאל החפץ חיים במתק לשונו, "על מה ישבת ברכבת שנסעת בה עד אישישוק? (משם היו נוסעים בעגלה עד ראדין) וכי היה לך ברכבת מזונו מפורא? א"כ מה לך להתלונן עלי בשעה שגם אתה ישבת כך בקרון?"

צחק העשיר: "זו נסיעה בסך הכל. שהרבי יבוא אצלי לבית, וכבר יראה מה יש לי - על מה אני ישן, יושב, ומה אני אוכל, רכבת היא סך הכל דורך פארנדיג - בנסיעה עוברת." "גם אני בסך הכל בנסיעה... תשעים שנה בנסיעה" סיים החפץ חיים, ופני העשיר נבוכו.

כאשר יודעים כי אנו ב"אהל" ארעי - לא עושים עסק מהעולם הזה, מכינים כורסאות לעולם הקבוע.

הרבי ר' שלום המחיש פעם, פלאי פלאים נורא. על פלוני שהחליט לצאת לגור באמריקה, הנסיעה כידוע, ארכה כמה חודשים באוניה. הבין אותו מהגר כי באמצע הנסיעה תהיה תחנה של שבועיים בצרפת "כיצד אסתדר שבועיים בשפה כל כך קשה" - צרפתית הרי קשה לקלוט: לו, לו, לו, טוב החליט, "אלמד יומם ויליה צרפתית" והיה שומד וטוב לוב.

לעג לו אחד מחבריו "איפה הראש שלך? וכי אנגלית אתה כבר יודע, הרי סוף סוף אחרי אותם שבועים הינך נוסע לאמריקה. שם תגור. וכי כבר למדת אנגלית?" "טוב, אך היכן אהיה קודם. הלא בצרפת, א"כ קודם אעשה הכנות לצרפת, אח"כ נכין כבר בשביל אמריקה" השיב ב"חכמתו". הבנו? כל שלושת החדשים היה עסוק עם הלו לו לו, צרפתיים. מילה באנגלית לא ידע. בשביל השבועיים הכין ולשבועים שנה לא הכין, גיוראלדיג, אה, ישמע חכם ויוסף לקח.

"עכשיו אני מת - אח"כ אחזור לחיים"

על הפסוק הזה אדם כי ימות באהל - "אין התורה נקנית אלא במי שממית עצמו עליה", אמר החפץ חיים דבר פרקטי כל כך. תיבל את דבריו במעשה:

היה יהודי שהחליט "עד כמה אני חייב לעשות לעולם הזה, הבה נכין ג"כ לעולם הבא". נו, מה עושים? הנה, חשב לעצמו "בבית הכנסת הקרוב מתקיים שיעור בין עשר לשתיים עשרה בבוקר אלך לשם". טוב, מה עושים עם החנות? התחילו הספיקות. "אבל, אני רוצה לדאוג לתכלית. אני הולך לשיעור!" החליט. זהו. כך עשה. והדבר נמשך שבועות וחודשים ולא נודע שום דבר.

יום אחד אשתו היתה צריכה לדבר איתו בשעה עשר וחצי בבוקר, היא הגיעה לחנות, והוא אינו, "מסתמא היה צריך ללכת רגע" חשבה. דבר נורמלי הקורה. המתניה שעה ארוכה ואינו חוזר. ממתניה, מחכה חצי שעה, שעה, שעה וחצי - עד שתיים עשרה! והנה הוא הגיע. "איפה היית? לא ידעתי היכן לחפש, ודאגתי כל כך!"

"מה הפירוש, איפה היית? כל יום זה כך - יש כאן ממול בית כנסת, יש שיעור ולומדים תורה מעשר עד שתיים עשרה - אני שם".

היא תפסה את הראש, "וכי יצאת מדעתך, חסר משוגעים אנכי? באמצע היום! תראה מה הולך כאן! הכל חי ותוסס, מרויחים! עושים כסף! ואתה סוגר באמצע?! היא החלה לעשות סקנדל "וכי ידוע לך כמה קונים היו והלכו בפחי נפש?" צעקה בסערה.

רגע, רגע, פנה אליה, לא לצעוק, הרגעני, יש לי משהו להגיד לך. "נו, בסדר". רצוני לשאול אותך שאלה:

מה היה אם במקום לבוא לכאן בעשר ורבע, היית מקבלת טלפון הביתה כי רחמנא ליצלן בעלך קיבל אירוע, ולקחו אותו לבית החולים... ודאי היית ממחרת לבית החולים - מתרוצצת ממקום למקום, טיפול נמרץ וכו', אחרי חצי שעה מודיעים לך בחוץ ש'ברוך דיין האמת', הוא כבר לא חי. וכי גם אז היית נכנסת וצועקת לעומתי: "האם מצאת לך זמן עכשיו באמצע היום למות, וכי כעת מתים? תעשה את זה בשש, שבע ערב, תראה מה נעשה בחנות עושים כאן כסף!..." היית מבינה כי ה' ישמור - הוא מת! מה אפשר לעשות, הרי אינך חסרת דיעה. לכן, מה אפשר לעשות - משעה עשר בבוקר עד שתיים עשרה - אני מת! ("אדם כי ימות"), וכי איכפת לך כי בשתיים עשרה אני קם לתחיית המתים...

פלאי פלאים!

בזכות הציבור נזכרתי במעשה, מעשה שהיה! יהודי יקר, ר' דוד גליק ז"ל - היתה לו חנות של 'טפטים' מול איצקוביץ. מידי יום לקראת השיעור (של רבי שמחה קסלר זצ"ל) היה נועל את החנות והולך ללמוד.

הנה ערב אחד, רבע שעה לפני השיעור נכנס אדם ואמר שיש לו כמה עסקאות - רצונו לקנות כך וכך, שטפים שונים (הוא מצפה קירות של מוסד שלם וכו'). "רגע אדוני, יש לי בסך הכל רבע שעה, ואני רואה שאתה הולך על גדול, ורבע שעה לא תספיק, אזי אני מבקש ממך, תעשה את זה מחר".

"לא! לא! תן לי" התחנן, לא שמע להפצרותיו והתחיל את הביזענות. הוא הוריד לעצמו גלילים, ומיד היה נראה כי אכן הוא קנין רציני, הוא עתיד לרכוש 'חתיכה הראויה להתכבד... טוב, השעה התקרבה.

"אתה זוכר מה אמרתי לך - בשבע אני סוגר!" אמר לו ר' דוד.
"מה אתה מאייץ בי סתם, זו קנייה דחופה, תעזוב אותי".

"אני סוגר!" הכריז ר' דוד.
"הקונה עלה שוב למעלה והוריד סליל, בחר חמישים מטר ועוד צבע אחד, אני זקוק לעוד כמה צבעים".

השעה שבע הגיעה "אדוני, אני סוגר את החנות!".
"רגע, מה אתה עושה לי בשום אופן!"

"טוב, אתה יודע מה, אני רואה כי רק לבחור גוונים וצבעים יקח לך עוד שעה, א"כ, לא איכפת לי, קח את המפתח תישאר בחנות תעשה כבתוך שלך, תבדוק, תמדוד ואני אשוב עוד שעה וחצי, כי לשיעור אני הולך בכל מחיר! לשיעור של הרב שלי".

"מה פתאום אתה נותן לי מפתח?!" (הוא הרי לא מכיר אותו כלל) הביט עליו בצורה משונה, "אתה הולך להשאיר בידי את המפתח?!" (הרי אפשר לרוקן את כל החנות וישאר בשן ועין). אך ר' דוד כבר בדרך החוצה הושיט לו את המפתח.

ר' דוד יוצא, עולה על האופניים בחוץ לנסוע.
כאשר עלה לאופניים, האיש דיילג אחריו.

"הלו, רגע אחד!" קרא.
"אין רגע, אני נוסע זהו".

"לא רק רגע על השעון".
"טוב, מה אתה רוצה?"

"אני לא קונה שום דבר, אני מ'מס הכנסה' לביקורת לבדוק את נאמנותך,
"אני רוצה להגיד לך אדם שבשביל לא להפסיד שיעור מוכן להסתכן כל כך, לוותר כל כך, וגם לתת מפתח, אין לך היום שום ביקורת, הכל חלק. כל הכבוד לך!" מעשה שהיה!

"אדם כי ימות באהלו!"
ה' יעזרנו, ישמע חכם ויוסף לקח.

הגר"ח מבריסק זצ"ל באחת מדרשותיו פירש את הפסוק כנ"ל, והוסיף תוספת נפלאה וכה אמר: יותר מזה כלול במאמר זה, כי הנה דמיינו לעצמכם שיום אחד הוחלט בשמים להרשות לכל הנפטרים לקום למשך שעה אחת מקבריהם, ובאותה שעה רשאים הם לעשות כרצונם. כשהדבר נודע בעוה"ז באו כולם לבית הקברות להפגש עם יקיריהם ולדרוש בשלומם. אך מיד שהקברים נפתחו קמו כל הנפטרים מקברם ורצו במהירות הבזק לבתי המדרשות וישבו ללמוד בהתמדה עצומה ונוראה, ולא רצו להביט ולדבר עם שום אדם בעולם.

זוהי כוונת חז"ל 'אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה' כלומר אין התורה מתקיימת רק אצל מי שמתייחס לזמן בעולם הזה כמו זה שניתנה לו ההזדמנות לקום מקברו לשעה קלה והוא רץ לבית מדרש...

(אוצרות התורה)

ויקחו אליך פרה אדומה תמימה (יט, ב)

רש"י מביא בשם המדרש "ויקחו אליך - לעולם היא נקראת על שמך, פרה שעשה משה במדבר".

שואל ה"כלי יקר": מהי המעלה המיוחדת בכך שהפרה תיקרא על שמו של משה רבינו בדוקא? ומבאר, שאין המצוה נקראת אלא על שם גומרה, וכיוון שהפרה האדומה באה ככפרה על חטא העגל, ומשה רבינו התחיל בכפרה זו, כאשר שרף את העגל והשקה מאפרו את בני ישראל - לכן הוא רצה שגם גמר הכפרה, הפרה האדומה, תיקרא על שמו.

ומביא שם מהמדרש (נילוט שמעוני פרשת יתרו): "כששמע משה רבינו שהקב"ה אמר הלכה בשם אליעזר, פרה בת שתיים עגלה בת שנתה, אמר: יהי רצון שיהא אליעזר זה מיוצאי חלצי, שנאמר: 'ושם האחד אליעזר'".

משה רבינו זכה לדרגה אליה לא זכה אף ילוד אשה, כאשר היה בשמים ולמד תורה מפי הקב"ה עצמו, ושם שמע הלכה בשם רבי אליעזר - "פרה בת שתיים, עגלה בת שנתה". הוא ביקש כי כשם שמצוות פרה אדומה קשורה אליו ונקראת על שמו, כך הוא רוצה שגם הלכה זו של פרה אדומה תהיה קשורה אליו, ותיאמר מפי יוצאי חלציו.

הנה לנו לימוד כיצד מקיימים מצוה בשלימות. משה רבינו החל במצוות פרה אדומה, ולכן ביקש שגם גמר המצוה יהיה בחלקו, כדי שתיקרא על שמו. ואפילו ההלכה הנאמרת במצוה זו, ותיאמר על ידי יוצאי חלציו, וכל זאת כדי לקיים מצוה בשלימות.

מספרים כי כאשר הגיע רבי אלחנן ווסרמן זצ"ל הי"ד לארצות הברית כדי לאסוף כסף לשיבתו בברנוביץ, היה בידו פתק עם שם של נדיב אחד, איליו רצה להגיע. הוא שאל את מארחו כיצד הדרך למקום מגוריו של הנדיב, והלה אמר לו כי מדובר בדרך ארוכה, ואם רק ימתין קמעה עד שייגמרו לאכול פת שחרית, יקח אותו לשם.

רבי אלחנן סירב לכך, ואמר לאותו מארח כי ברצונו ללכת לשם רגלי, אך הלה סרב בכל תוקף ואמר לר' אלחנן כי הדרך ארוכה מאוד, ובשמחה יסיעו לשם ברכבו מיד לאחר שיגמרו לאכול. הויכוח נמשך ביניהם כאשר ר' אלחנן מתעקש ללכת רגלי, והלה מפציר בו להמתין עד שיקח אותו ברכבו. לבסוף 'יכנע' ר' אלחנן והסכים להמתין עד שהלה יקח אותו.

הדרך אכן הייתה ארוכה, והנהגה מראה כל העת לרבי אלחנן כמה ארוכה הדרך, ומביע את שמחתו על שזכה להסיעו ברכבו.

לבסוף הגיעו למחוז חפצם, לפתח הרחוב בו התגורר אותו גביר, אלא שהרחוב היה חד-סטרי ולא ניתן היה להיכנס מאותו כיוון.

הנהגה הצביע לעבר ביתו של הגביר ששכן באותו רחוב, ואמר לר' אלחנן שהוא יכול לרדת מהרכב ובמרחק הליכה קצר יגיע לבית הגביר. אבל ר' אלחנן נותר לשבת ברכב. תורה של ה"שגת אריה"! והבטול תורה הזה של רגע אחד הוא סיבה מספקת לחסל את הגלות ולשוב הביתה!

בתחילה חשב הנהג כי ר' אלחנן מן הסתם שקוע בלימוד ואינו שם לב לדבריו, ושוב פנה אליו שירד, אבל ר' אלחנן אומר לו לתדהמתו: "הרי עדיין לא הגענו, יש עוד כמה בתים עד לבית הגביר".

אמר המארח: "אכן, צריך מעט ללכת, אבל בסך הכל מדובר בהליכה קצרה ביותר, ואין אפשרות להכנס לרחוב להגיע עד הבית".

שאל אותו ר' אלחנן: "האם אין כניסה לרחוב מצד אחר?" והלה השיב: "יש כניסה מהכיוון השני וזה קצת סיבוב כדי להגיע לשם".

"אם כן - אמר לו ר' אלחנן - תעשה סיבוב ותביא אותי בבקשה עד הבית!"

היהודי נרעש לגמרי. אינו מבין כלל. הרי ר' אלחנן התעקש לעשות את הדרך הארוכה רגלי, ועכשיו הוא מסרב ללכת אפילו מרחק קצר כל כך. אבל הוא אינו שואל שאלות, עושה את הסיבוב, ומגיע עד הפתח של הבית ורגע לפני שר' אלחנן יורד, הוא לא יכול להתאפק ושואל אותו: "כבוד הרב, אני שמח על הזכות שנפלה בחלקי להסיע את הרב למחוז חפצו, אבל תורה היא וללמוד אני צריך. בתחילה רצה הרב ללכת מרחק כה גדול, וסרב שאני יסיע אותו. הייתי צריך להתחנן לפני הרב שיסכים לכך שאביא אותו למחוז חפצו. והנה, כאשר כמעט הגענו, ונותר מרחק כה קצר, סרב הרב לרדת ואמר לי לעשות סיבוב שלם ולהביא אותו עד פתח הבית, מה פשר הדבר?"

אמר לו רבי אלחנן: "אכן, צודק אתה בדבריך. באמת לא רציתי לנסוע. איך דרכי ליהנות מאחרים. אבל אתה התעקשת וזכית במצוה זו להסיע אותי אל מחוז חפצי. אולם, אם כבר מקיימים מצוה, צריך לעשות אותה בשלימות. מצוה שלא מקיימים אותה בשלימות, חסר בכל המצוה. אם כבר הסעת אותי את כבוד הדרך הארוכה הזאת וזכית במצוה, מן הראוי שתזכה לעשותה שלימות, ולהביא אותי עד מחוז חפצי ממש. כי מצוה בשלימות היא מצוה שונה לחלוטין!"

יש שלימות במחשבה, בכונה לשם שמים, אבל יש שלימות במעשה. משה רבינו רצה לקיים את מצוות פרה אדומה בשלימות. להתחיל ולסיים אותה, ולזכות שמי שמלמד את דיניה, יהיה מיוצאי חלציו.

יש להוסיף למאמר זה מה שביאר בספר "ציוני תורה" לבאר את מאמר חז"ל (ברכות י, ב) "ונשים לו שם מטה ושלחן וכסא ומנורה אמר אביי ואיתימא רבי יצחק הרוצה להנות יהנה כאלישע, ושאינו רוצה להנות אל יהנה כשמואל הרמתי שנאמר ותשובתו הרמתה כי שם ביתו ואמר רבי יוחנן שכל מקום שהלך שם ביתו עמו".

שהנה יש להבין את כוונת חז"ל בזה. שמדוע אסור לו ליהנות רק במקצת? אלא, כפי שכבר הסקנו במהרש"א שם שמצונו בכמה מקומות שאין ליהנות מאחרים וסמכו זאת על הפסוק שונא מתנות יחיה, ומחלק שם בין גמילות חסדים לאורח לסתם הרוצה ליהנות מחבירו. עיי"ש

היוצא לנו שזה שאינו נהנה מאחרים מקיים בזה מצווה, לכן אמרו חז"ל שיש לקיים המצוה בשלימות, ולא ליהנות כלל. אמנם מאידך גיסא, כאשר כן נהנה מחבירו, כגון שנמצא בדרך, אז יש לו ליהנות כאלישע בכדי שלאמרח תהיה המצווה בשלימות. (ציוני תורה)

זאת התורה אדם כי ימות באהל (יט, יד)

"אדם כי ימות באהל" - באהלה של תורה. אין לו בעולמו אלא ד' אמות של תורה. כל זמנו, כל כחותיו, כל מייניו - בתורה הקדושה, תורת חיים.

בצעירותי למדתי בישיבה קטנה של פוניבז'. פעם בא הרבי רבי שלום שבדרון זצ"ל למסור 'שמועס' לבחורים, ובתוך הדברים סיפר את הסיפור הבא. הוא אמר שהבריסקע רב אמר שאת הסיפור הזה צריך ללמוד בחברותא! הוא שמע את הסיפור הזה מרבי חיים בריסקער, ששמע מה'בית הלוי', ששמע מרבי איצלקע וואלוזינר, ששמע מרבי חיים וואלוזינר - תלמיד ה"שגת אריה".

וכך סיפר:
כידוע, ה"שגת אריה" היה עורך גלות. היה לבוש כעני ואביון, נודד מעירה לעירה ומתאכסן בבתי יהודים שהלינו אותו בביתם ונתנו לו מעט אוכל. כמובן, איש לא הכירו, כולם סברו שהוא איש פשוט.

פעם התאכסן אצל משפחה אחת. נתנו לו לאכול צלחת מרק. בעודו שקוע בעולמות עליונים נשפך מעט מרק על השולחן. כעסה בעלת הבית והתחילה לגעור בו: "מדוע לכלכת את המפה, אתה לא שם לב איך אתה אוכל?!"

צעקותיה של האשה העירו אותו ממחשבותיו והחזירוהו לקרקע המציאות. הוא שאל לפשר הצעקות, ואמרו לו שהן כוונת כלפיו... הוא לא הבין על מה ולמה, ובעלת הבית שבה והסבירה לו...

כששמע זאת, התנצל על מעשהו, קם מהשולחן, הודה למארחיו על הכנסת האורחים, נטל את שקו ובו מעט ממתלטלי - ועשה דרכו לשוב לעירו. קץ לגלות! תלמידיו הופתעו לראותו שוב מהגלות מהר מן הצפוי. ובקשו לדעת מה הסיבה שקיצר את גלותו.

סיפר להם את המעשה באותה בעלת הבית שגערה בו על ששפך מעט מרק והכתים את מפת השולחן, ואמר כי בעקבות זאת גדה את גלותו.

תמהו התלמידים: "רבינו, תורה היא וללמוד אנו צריכים. ממה נפשך, אם יש צורך בגלות, וכי בגלל צעקה אחת של איזו בעלת בית שמים קץ לגלות! וביותר קשה, הרי כלתית כל הגלות היא לשבור את המידות ולסבול בושות ובויונות, ומה זו גערה של איזו בעלת בית לזימת כל הסבל והבויונות שעוברים בגלות?"

אמר להם: "אסביך לכם פשר הענין. כשאני יוצא לגלות, כל זמני מוקדש לתורה ולעבודת ה'. זה עיקר מעלת הגלות. והנה, כשאותה בעלת בית צעקה עלי, באותו רגע הופרעתי מלמדתי. נאלצתי להפסיק את עיוני בתורה ולברר את פשר הצעקה. ואם גלות גורמת לביטול תורה - אין לה ערך! על כן, תכף ומיד הפסקתי את הגלות ושבתי לעירי, לבית המדרש".

מה זה 'ביטול תורה' של ה"שגת אריה"? כל כולו שקוע בתורה, מנותק לגמרי מהמציאות הארצית. ותוך כדי כך נפסק חוט המחשבה שלו לרגע אחד - זה ה'ביטול תורה' של ה"שגת אריה"! והביטול תורה הזה של רגע אחד הוא סיבה מספקת לחסל את הגלות ולשוב הביתה!

במלחמת העולם השנייה, במשך כמה שנים, שהו רבני ותלמידי ישיבת מיר בשנחאי. הם חיו שם בתנאים לא תנאים, החום היה נורא ואיום. חוסר הוודאות לגבי גורלם של בני משפחותם שנשארו באירופה היה קשה. בשיבה בקושי היו להם גמרות וספרים. אבל כל זה לא הפריע להם לקיים את האדם כי ימות באהל" דרשה על טבעית. השקיעות שלהם בלימוד היתה מבילה.

לאחר המלחמה הם הגיעו לארצות הברית, ומשם עלו לארץ ישראל. האניה ובה רבים מתלמידי הישיבה שעשתה את דרכה במשך כמה שבועות מארצות הברית לארץ ישראל. מישהו ממוסדות רצה לדעת היכן בדיק נמצאת האניה, האם קרובים הם לארץ ישראל. הוא ראה את ר' חיים שמואלביץ מתהלך מהורהר על סיפון האניה, ניגש אליו ושאל אותו: "אוו האלט מען - איפה אוהוים? רוצה לומר, היכן האניה נמצאת כעת."

רבי חיים שמע: "אוו האלט מען", והוא משיב לתומו: "בשמעתתא ג'" - הוא אחז בשב שמעתתא...

איפה אוהוים? - בסוגיא שבה אוהוים. אין משהו אחר! סיפר לי בן משפחה של הסטייפלר זצ"ל, שתמיד השתוקק לחטוף איתו איזו שיחה, לשמוע ממנו על שנות חברותו, איך היה בנובהרדוק וכדומה. אבל אף פעם לא היה שייך לעשות זאת. תמיד למד.

הרעבצין של הסטייפלר היתה מכינה את המאכלים "חזון איש" [בהליתיה בקש הסטייפלר ברבי משה מרדכי שוליונגר זצ"ל להספיד. ר' משה מרדכי היה אז אברך צעיר כבן שלשים, וניסה להתחמק מזה. אמר לו הסטייפלר: "אינך צריך להאריך, תאמר רק שזכרתי לשמש את אחיה הקדוש, החזון איש, במשך עשרות שנים, וגדולה שימושה יותר מלימודה!"]

בימים ההם, הכל היה "אייגענע" - תוצרת בית. חלב הביאו מהמחלבה, וממנו היו מכינים חמאה. לא היו מכוונות ומכשירים. היה כלי מיוחד שבו דפקו את החלב הקרוש עד שהפיקו ממנו את החמאה. הכנת החמאה בכלי הזה היתה מלאכה קשה, והסטייפלר לא איפשר לרבנית לעשות זאת. מי עשה זאת במקומה? כמובן, הסטייפלר עצמו, שאגב, היה בעל כח.

אותו בחור ניצל את הזמן שבו היה הסטייפלר מכה בכלי שוב ושוב ומכין את החמאה. הנה, סוף סוף יש לו הזדמנות לשוחח עם הסטייפלר. כעת לא יפריע לו בלימוד... הבחור נגש אליו ונסה לפתוח איתו בשיחה. אך הסטייפלר התנצל: "מצטער, אני כעת באמצע הלימוד..."

כן, גם כשמכינים חמאה אפשר ללמוד... להכות בכלי - ולהגות בתורה. לא רק שזה לא סותר, זה מחוייב המציאות - אין זמן שהוא פנוי מתורה.

"אדם כי ימות באהל!" (יחי ראובן) אומרת התורה: "ויקח ישראל את כל הערים האלה וישב ישראל בכל ערי האמרי בחשבון ובכל בנתיה: כי חשבון עיר סיון מלך האמרי הוא והוא נלחם במלך מואב הראשון ויקח את כל ארצו מיידו עד ארנן"

את אומרת, "חשבון" היתה שייכת למלך הראשון של מואב [התורה לא מזכירה כאן את שמו], וסיון בא וכשב את המקום ממנו.

באה הגמרא במסכת חולין, ואומרת דבר שלכאורה הוא פלא, שמי שקורא אותו ברגע האחרון של המצב קצמא: **אומרת הגמרא {מסכת חולין ס, ב} - אמר ר"ש בן לקיש: הרבה מקראות שראוין לשרוף והן הן גופי תורה...**

אומר ר"ש - הרבה מקראות. יש שדומה לקוראיהן שהן ראוין לשרוף שלא היה לו לכתבם שאין להם צורך בתורה וגנאי הוא לחברן עם הקדושה.

התורה נקראת 'תורה', מלשון 'הוראה'. כל פס' בה, בא להורות לנו דבר מסוים. אבל אומר כאן ר' שמעון בן לקיש, שלא רק שיש פס' שלא באים להורות לנו שום דבר, אלא שלכאורה הם אפילו מיותרים! - ומה? א' הפסוקים האלה?

אומרת הגמרא {שם} - מוצא בדבר אתה אומר {במדבר כא-כ} כי חשבון עיר סיון מלך האמורי היא, והוא נלחם במלך מואב וגו' גם פס' זה נדמה כאילו נכתב ללא צורך, כי מאי נפקא מינה מהו יוצא ומה נלמד מדבר זה, ומה בא הכתוב להשמיענו? אבל גם כאן לאמיתו של דבר יש ללמוד הלה מפס' זה, וכך הוא ביאורו: דאמר להו שהרי אמר להם הקב"ה לישראל {דברים ב-ט} אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה, ונמצא שהיה אסור לישראל לכבוש כלום מארץ מואב, ולכן אמר הקב"ה ליית סיון ליופק ממואב, יבוא סיון מלך האמורי ויכבוש חלק מארץ מואב ויוציאה מידי המואבים, ועכשיו כבר אינה יותר מואב, אלא ארץ סיון, וליית ישראל וליפקו מסיחון ויבואו ישראל ויוציאהו מסיחון. והיינו דאמר וזה מה שאמר גם רב פפא: עמון ומואב טיהרו בסיחון שע"י כיבוש חלקים מארץ עמון ומארץ מואב בידי סיון, הותרה ארצם ונטהרה לישראל, שהותר להם לכבושה.

אם נשים לב לדבריו של ר' שמעון בן לקיש, נראה שכתוב "הן הן גופי תורה" - איזה גופי תורה יש כאן?!

הביטוי של "הן הן גופי תורה", מופיע בכמה מקומות בש"ס; מופיע בגמרא במסכת שבת {לב, א} - חניני רשב"ג אומר: הלכות קדש תרומות ומעשרות הן הן גופי תורה; מופיע במשנה במסכת חגיגה {י, א} - הדינין והעבודות הטהרות והטמאות ועריות יש להן על מה שישמכו והן הן גופי תורה.

שאלת השאלה - מה שייך הסיפור של סיון שכבש את מואב כדי שיהיה לישראל מקום לגור, לגופי תורה - איזה מין גופי תורה יש כאן?!

באים חז"ל ומלמדים אותנו, שאם נבין את המסר הטמון כאן, נוכל גם להגיע למסקנה אילו גופי תורה מונחים בפס' הזה.

לאחר הפס' הזה, מגיע פס' שאמר אותו בלעם בן בעור - "על כן יאמרו המשלים באו חשבון ונתנה ותכוננו עיר סיון": את הפס' הזה אמרו אבא רבן - בעור ובלעם בנו. היות וחשבון היתה עיר כ"כ מבוצרת ומואב היה בתוכה, חשש סיון שמא לא יעלה בידו לכבוש אותה - לכן מה הוא עשה?! הזמין את בעור ואת בלעם בנו, לקלל את מואב כדי שיצליח סיון לנצח את המלחמה ולכבוש את חשבון - וזה מ"ש "על כן יאמרו המשלים" - הגיעו בלעם ובעור ועודדו את החיילים - "באו חשבון" -

תיכנסו פנימה לתוך חשבון! אתם תראו ש - "נתנה ותכוננו עיר סיון" - שהעיר הזאת תהיה לבסוף שייכת לסיון!

אם אלה הדברים, בואו ננסה להבין מה מונח מאחורי המלחמה הזאת:

בכל שבת קודש, אנו אומרים מזמור בתהילים שנקרא 'הלל הגדול'; שם אנחנו מקדישים, הן לסיון והן לעוג מלך הבשן, 'כי לעולם חסדו' באופן נפרד.

שאלת השאלה - למה לא הכניסו אותם ב'כי לעולם חסדו' של 'למכה מלכים גדלים', או 'ויהרג מלכים אדירים'?

בראש ובראשונה, לפני שניגש לביאור הדברים, עלינו להבין את המסר הטמון כאן בפרשה כפי שכתוב ר' שמעון בן לקיש; רצתה התורה לומר לנו, שהקב"ה משתמש באנשיה על מנת להפיק את רצונו.

הארץ אמורה להינתן לישראל. אבל בארץ יושבים מואב וצריך לסלק אותם, לכן מביא הקב"ה את סיון 'לנקות' את המקום, כדי שישראל יוכלו לקבל אותו מאוחר יותר - וזה כוונת דברינו, שהקב"ה משתמש באנשים מסוימים, כדי להפיק את רצונו; סיון חשב שהוא מלך גדול מאוד. פתאום נכנס לו רעיון במחור, לקום ולכבוש את העיר חשבון. אבל בעצם את כל הרעיון הכניס הקב"ה למוחו, שכל מטרתו היתה להעביר את המקום לידי ישראל, וז"ש "לב מלכים ושרים ביד ה'".

אם ככה, יש לנו כאן מסר ראשון שאומר לנו הנביא: "הכרתי גוים נשמו פנותם ... אמרתי אך תיראי אותי תקחי מוסר ...".

אומרת הגמרא {מסכת יבמות סג, א} - א"ר אלעזר בר אבינא: אין פורענות באה לעולם אלא בשביל ישראל שנאמר {צפניה ג-1} הכרתי גוים נשמו פנותם החרבתי חוצותם וכתתי {צפניה ג-1} אמרתי אך תיראי אותי תקחי מוסר.

דבר נוסף, אומר הירושלמי {מסכת ברכות פ"ט ה"ד} - רבי ברכיה אמר בשם רבי לוי, על שם {תהילים צב, ט} ואתה מרום לעולם ה'. לעולם ידך על העליונה.

למה כוונת חז"ל כאן? הקב"ה משתמש באנשים, כדי להוציא את רצונותיו אל הפועל - למה הכוונה? ישנם אנשים שרוצים לעשות פעולה מסוימת. אבל הם לא מבינים, שבעצם הקב"ה גורם להם לרצון הזה כדי לעשות את רצונו. דוגמא לזה אנחנו יכולים למצוא אצל סיון;

סיון חשב, שאם הוא יכבוש את חשבון יהיה לו יותר מעמד. אבל באה התורה ומלמדת אותנו, שבעצם הקב"ה השתמש בסיון כדי להוציא את רצונו אל הפועל - להוציא את מואב מארץ ולהכניס אליה את בני"י, וכמ"ש הירושלמי: "ואתה מרום לעולם ה' - לעולם ידך על העליונה" - הקב"ה מפיק את רצונותיו מכל אדם ואדם.

נביא כמה דוגמאות לכך: אחי יוסף, שומעים מיוסף כמה וכמה חלומות - "והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה והנה קמה אלמתי וגם נצבה והנה תסבינה אלמתיכם ותשתחוו לי אלמתי", ומנגד אומרים לו האחים: "המלך תמלך עלינו אם משול תמשל בנו וגו'"; לאחר מכן, הוא מגיע עם חלום חדש - "ויחלם עוד חלום אחר ויספר אתו לאחיו ויאמר הנה חלמתי חלום עוד והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לי".

כמובן שבעקבות החלומות הללו, מתגברת אצל האחים השנאה כלפיו; האחים יוצאים לרעות את הצאן, ויוסף נשלח ע"י יעקב אביו לראות בשלומם. ברגע שמגיע יוסף, אומרת התורה: "הנה בעל החלמות הלזה בא: ועתה לכו ונהרגוהו ושלכהו באחד הברות ואמרנו חיה רעה אכלתהו ונראה מה יהיו חלמתינו" ... "ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו: לכו ונמכרנו לישמעאלים וידנו אל תהי בו כי אחינו בשרנו הוא וישמענו אחיו" - הולכים האחים ומוכרים אותו לישמעאלים, מתוך מחשבה שעצם מכירתו, תביא לסיום 'התיק' הזה שנקרא יוסף -

"מהישמעאלים הוא יגיע לכל מיני מדינות ... שם הוא יטמא בתוך הגויים, וממילא לא יהיה לו סיכוי לחזור בחזרה".

אבל כבר מלמד אותנו הירושלמי - "ואתה מרום לעולם ה' - לעולם ידך על העליונה"; לוקח הקב"ה את רצונם של האחים להיפטר מיוסף, ומוביל את יוסף ישירות אל המלוכה שלו; אמר הקב"ה: "אדרבא, ברצון שלכם אני מפיק את רצוני - דרככם אני שולח אותו ישירות למלוכה!"

אמרו איצטגניני פרעה - "ראינו שעתיד מושיען של ישראל להיוולד, והוא ילקח על המים"; מיד גזור פרעה "כל הברן הילוד היארה תשליכוהו וכל הבת" - ומה קרה מהגזירה הזאת? לוקחים את מושיען של ישראל ומרוממים אותו! - משה מוכנס לתוך תיבה ביאור, מגיעה בתיה בת פרעה ומושה אותו משם, הוא מובא אל פרעה ופרעה מגדל אותו על ברכיו! - ולמה??? כדי להכשיר אותו להיות מלך?; אמר הקב"ה: אתה גזרת "כל הברן הילוד היארה תשליכוהו" - אתה עוד תראה, שאתה לבסוף תגדל אותו על ברכיך!"

דוגמא נוספת שעומד עליה הגאון ר' יוסף חיים זוננפלד: יונה הנביא, מקבל ציווי מהקב"ה ללכת ולעורר את תושבי נינוה לתשובה, וכידוע, הוא מסרב ללכת;

אומרים חז"ל {ילקוט שמעוני, יונה, רמז תק"מ} - אמר יונה: אלך לח"ל שאין השכינה נגלית שם, שהגוים קרובי תשובה הם, שלא לחייב את ישראל.

הוא מגיע אל חוף הים ביפו ומחפש אניה להפליג איתה. הוא מוצא אניה, ומשלם על כל המקומות בספינה רק כדי שתצא לדרך.

אומר הנביא: "וה' הטיל רוח גדולה אל הים ויהי סער גדול בים והאניה חשבה להשבר" **מספר המדרש - פרשו לים, עמד עליהם רוח סערה מימינם ומשמאלם וכל האניות עוברות ובאות בשלום ובשתיקה ואתה אניה בצרה גדולה וחשבה להישבר. ר' חנינא אומר: משבעים לשון היו באניה וכל אחד אלוהו בידו ומשתחוים ואומרים: נקרא איש אל אלוהו והאל אשר יענה ויציל הוא האלהים, וקראו ולא הועילו מאומה. יונה בצרת נשמו נרדם ועף לו, בא אליו רב החובל אמר לו: אנו עומדים בין מות לחיים ואתה נרדם, מאיזה ענין אתה?! אמר לו: עברי אנכי. אמרו לו: שמענו שאלהיך גדול, קום קרא אל אלהיך, אולי יעשה לנו ככל נפלאותיו שעשה בים. אמר להם: בשבילי צרה זאת - שאוני והטילני אל הים. א"ר שמעון: עדיין לא קבלו עליהם להשליכו לים עד שהפילו גורלות ונפל הגורל על יונה, מה עשו? נטלו כלים שבאניה והשליכו לים להקל מעליהם ולא הועילו, רצו לחזור ליבשה ולא יכלו, נטלו את יונה והעמידוהו על יכתו הספינה, אמרו: רבון העולמים, אל תתן עלינו דם נקי שאין אנו יודעים מה מעשה של**

זה האיש, הטילו אותו עד ארכבותיהם והים עומד מזעפו. נשאו אותו אצלם והים הולך וסוער, הטילו אותו עד טבורו והים עומד מזעפו. נשאו אותו אצלם והים עומד וסוער, הטילו אותו [עד] צאורו וכו', עד שהטילו כולו שנאמר וישאו את יונה ויטלוהו אל הים ויעמד הים מזעפו.

אומר הנביא: "יומן ה' דג גדול לבלע את יונה ויהי יונה במעי הדג שלשה ימים ושלושה לילות"

עומדים והאנשים על סיפון האנייה בתדהמה – מעולם הם לא ראו ולא שמעו דבר כזה; כל הרעש הזה, בגלל יהודי א' שמנסה לברוח מהקב"ה!

אומרים חז"ל – וראו המלחים את כל האותות והנפלאות שעשה הקב"ה עם יונה והשליכו איש את אלהיו, שנאמר {יונה ב, ט} משמרים הבלי שוא, וחזרו ליפו ועלו לירושלים ומלו בשר ערלתם, שנאמר {א, טז} וייראו האנשים יראה גדולה את ה' ויזבחו זבח לה' ויידרו נדרים, וכי זבח זבחו, אלא ברית מילה שהוא כדם זבח, ונדרו איש אשתו ובניו וכל אשר לו לאלקי יונה ונדרו ושלמו ועליהם הוא אומר: "ועל גרי הצדק". נתרגם את הדברים לימינו אנו:

אתם שבעים נוסעי האנייה, מגיעים אל החוף ומספרים לכל מכריהם: "אל תשאלו מה קרה לנו בספינה! יהודי א' ניסה לברוח מהקב"ה – הקב"ה הביא זאת סערה, שבעולם איך שזרקנו אותו לים – הים נרגע!" – כמה קידוש ה', נרגם כתוצאה מזו!

השמועה הזאת מגיעה גם לתושבי ינונה; הם שומעים שהיה נביא שנשלח לינונה לעורר אותם בתשובה, אבל סירב ללכת.

לאחר שלשה ימים, פולט הדג את יונה "תתקס"ח פרסאות ליבשה"; פתאום רואים אנשי ינונה בנאדם שנחת אצלם בחוף. שאלו כולם: "זה אתה עם הסיפור של הספינה והדג???", "כן – זה אני!"

אומר הנביא: "ויחל יונה לבוא בעיר מהלך יום אחד ויקרא ויאמר עוד ארבעים יום וינינה תהפכת: ויאמינו אנשי ינונה באלהים ויקראו צום ויבלשו שקים מגדולם ועד קטנם" – וכולם לבסוף חזרו בתשובה.

אומר הגאון ר' יוסף חיים זוננפלד – בוא ותראה, יונה חשב לברוח מהקב"ה – ומה עשה הקב"ה??? השתמש ביונה, כדי להפיק ממנו את רצונו! – "אתה לא רוצה להתנבאות על ינונה? לא רק שאתה תתנבא, אלא מהבריחה שלך אני פיק את רצונו!", וזה מ"ש "ואתה מרום לעולם ה' – לעולם ידך על העליונה".

דוגמא נוספת, אנחנו מוצאים אצל "יוסף מוקיר שבת":

מספרת הגמרא (מסכת שבת קיט, א) – הוה ההוא נכרי בשבבותיה (ליוסף מוקיר שבת) היה שכן נכרי יהודי נכסיה טובא שהיו לו נכסים רבים. אמרי ליה כלדאי אמרו החוזים בכוכבים לאותו נכרי כולהו נכסי יוסף מוקיר שבי אכיל להו כל נכסיה, יוסף מוקיר שבת עתיד לאכול, היינו, כל נכסיה יעברו אליו. הנכרי שרצה שלא יתקיימו דבריהם, אזל זבניהו לכולהו ניכסי הלך ומכר את כל נכשיו, זבן בהו מרגניתא וקנה תמורתם מרגלית יקרה מאוד אותבה בסיינייה וקבע את המרגלית בכובע שעשה לעצמו, משובץ במשכצות של זהב שבהן קבועות מרגליות. בדרך זו חשב שיוכל לשמור על עושרו. בהדי דקא עבר מברא בזמן שהיה עובר במעבורת על הנהר אפרחיה יוקא הפריח הרוח את כובעו. שדייה במיא הטילו למים, בלעיה כוורא ודג בלע את המרגלית מאורח יותר. אסקוה העלו הדייגים דג זה, אייתוה אפניא דמעלי שבתא והביאוהו לעיר עם פנות היום סמוך לכניסת השבת, בזמן שכולם כבר קנו את צרכי השבת שלהם. אמרי הדייגים המאוכזבים: מאן זבין כי השתא מי יקנה דג בשעה מאוחרת כזאת? אמרי להו אמרו לדייגים: זילו אמטויהו לגבי יוסף מוקיר שבי לכו והביאוהו ליוסף מוקיר שבת דרגיל דזבין שרגיל הוא לקנות לכבוד שבת כל מטעמים הבאים אליו. אמטויהו ניהלה הביאוהו אצלו, זבניה ואכן קנה אותו. קרעיה כשרע את הדג להכינו לשבת, אשכח ביה מרגניתא מצא את המרגלית בתוכו. זבניה בתליסר עיליתא דדינרי דדהבא מכר לאחר מכן את המרגלית תמורת שלש עשרה עליות המלאות דינרי זהב, כלומר, תמורת הון עתק. פגע ביה ההוא סבא ואמר: מאן דזיזי שבתא פרעיה שבתא בעא מיני מי שלווה לכבוד שבת, השבת פורעת ל את חובי! אם ככה, כאשר הקב"ה רוצה לתת עושר ליוסף מוקיר שבת, הוא מגלגל שברגע א' הגוי יחלום חלום, ימכור את כל רכושו ואת הכסף הוא ימיר לאבן יקרה, שאותה יבלע הדג, שאותו יקנה יוסף מוקיר לכבוד שבת – והכל יגיע לו על 'מגש של כסף' – זמ"ש "לעולם ידך על העליונה!"

אם ככה, זה מה שכתוב כאן בפרשה. כשהקב"ה רוצה לתת את המקום שנקרא 'חשבון' לעם ישראל – היות והוא מיועד לנחלת בני גז, אומר הקב"ה לסיחון – "בוא ותכבוש את מואב", ולאחר שהוא יכבוש את מואב, הוא יביא את עם ישראל כדי שיכבוש את סיחון.

זהו המסר הראשון שמונח כאן בפרשה. אבל בנוסף, יש לנו גם מסר של 'גופי תורה' – ואלהים הייתי רוצה להגיע:

למי שמסתכל על המלחמות שהיו כאן, ויכל לשים לב שהמלחמות האלה מאוד מעניינות; בתחילה, כאשר יוצאים להילחם בבני אדום, אומרת התורה: "וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום כה אמר אחיך ישראל אתה ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו: וירדו אבתנו מצרימה ונשב במצרים ימים רבים וירעו לנו מצרים ולאבתנו: ונצקע אל ה' וישמע קלו וישלח מלאך ויצאנו ממצרים והנה אנחנו בקדש עיר קצה בולך: נעברה נא בארץ לא נעבר בשדה ובכרם ולא נשתה מי באר דרך המלך נלך לא נטו ימין ושמאלו עד אשר נעבר בגלך ... ויאמר לא תעבר ויצא אדום לקראתו בעם כבד ובדי חזקה: וימאן אדום נתן את ישראל עבר בגבלו ויש ישראל מעליו" – עם ישראל לא נכנס לאדום, הוא ממשיך הלאה, ואז מגיעה הפרשה של סיחון; סיחון כובש את מואב – מבקשים רשות לעבור – סיחון מסרב, וכאן יוצאים למלחמה! מלחמה נוספת בפרשה, נמצאת לקראת סיום הפרשה – הולכים לכבוש את עוג מלך הבשן, ומשה רבינו חושש להילחם מולו; אומרת התורה: "ויאמר ה' אל משה אל תירא אתו כי בידך נתתי אתו ואת כל עמו ואת ארצו ועשית לו כאשר עשית לסיחון מלך האמרי אשר יושב בחשבון".

ישנה מלחמה נוספת, שמוסרת במילים – "כי עז גבול בני עמון"; "עמון" היה מקום נוסף שהיה ניתן להילחם בו. אבל עם ישראל בחרו שלא להילחם, כנראה מפאת חזקו.

לאחר מכן, אומרת התורה: "על כן יאמרו המשלים באו חשבון תבנה ותכונן עיר סיחון"

נשאלת השאלה – מי אלו אותם "המשלים"? אמרנו קודם, שעפ"י פשט הדברים, הכוונה לבלעם ובעור. אבל באה הגמרא ומביאה את דרש הדברים:

אומרת הגמרא (מסכת בב"ב עח, ב) – א"ר יוחנן: מאי דכתיב (במדבר כא-כז) על כן יאמרו המשלים וגו' המשלים אלו המשלים ביצרם בואו חשבון בואו וחשב חשבון של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה. תבנה ותכונן אם אתה עושה כן תבנה בעולם הזה ותכונן לעולם הבא.

אומר הרשב"א – לכאורה, הפס' הזה מיותר. מה זה מעניין אותנו שבלעם ובעור עודדו את החיילים של סיחון? אבל אם חז"ל מתייחסים לפס' הזה, זה אומר שטמון כאן איזושהו מסר עבירו, והוא "בואו וחשב חשבון של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה".

אומר רנ"ר ששמעון בן לקיש על הפס' הזה – "דע לך, שגופי תורה מונחים כאן!" – אם אלה הדברים, בואו נראה איך חז"ל מסתכלים על המלחמות האלה:

למה עם ישראל לא נלחמו באדום? הם מגיעים ומתחננים בפני אדום: "כי"כ הרבה תלאות סבלנו – תן לנו להיכנס!", אבל אדום לא מסכים בשום פנים ואופן – "לא תעבר בי פן בחרב אצא לקראתך" – "אתה לא נתון להיכנס? אין בעיה?" – "ויט ישראל מעליו" – ולמה לא נכנסו? פשוט מאוד – כי הקב"ה אמר שלא להיכנס; הבטיח הקב"ה, שאת הר שעיר הוא נתון נחלה לאדום – ולמה?

אומר התרגום וינתן בן עוזיאל, שאת הר שעיר הוא נתן לאדום כדי לשלם לו על מצות כיבוד אב שהיתה לו, שלא היה אדם שזכה לכבוד את אביו, יותר מעשו הרשע;

אומר המדרש (דברים רבה, פרשה א, אות טז) – אמר רבן שמעון בן גמליאל, לא כבד בריה את אבותיו כמו אני את אבותי, ומצאתי שכבד עשו לאביו יותר ממני. כיצד, אמר רבן שמעון בן גמליאל הייתי משמש את אבי בכלים צואים, וכשהייתי הולך לשוק הייתי משליך אותן הכלים ולובש כלים נאים ויוצא בהן, אבל עשו לא היה עושה כן, אלא אותן כלים שהיה לובש ומשמש בהן את אביו, הן מעלים.

אם ככה, היות והר שעיר ניתן לאדום בנחלה כתשלום לכיבוד אב שהיה לעשו, לא יכל ישראל להיכנס אליה.

מגיעים למואב – העיר חשבון שייכת לבני גד, ולכן צריך להילחם מול מואב. אבל אסור להילחם מולם – ולמה? כי ככה אמר הקב"ה "אל תצר את מואב ואל תתגרם במלחמה".

נשאלת השאלה – ולמה כך ציוה הקב"ה?

שתי סיבות בדבר. הא' היא, משום שרצה הקב"ה לשלם שכר ללוט, שלא גילה למצרים ששרה היא אשת אברהם ולא אחותו כפי שאמר להם אברהם. סיבה נוספת שמביאה הגמרא, בגלל שתי פרידות טובות שעתידות היו לצאת מהם – רות המואביה ונעמה העמונית.

אם ככה, למרות שהיה ניתן להילחם במואב, הקב"ה 'לקח' את שירותיו של סיחון ונתן לו להילחם כנגד מואב – לגרש אותם מאותו מקום שנקרא 'חשבון', שלאחר מכן ניתן כנחלה לבני גד.

יוצא א"כ, שלא נלחמו כנגד מואב, כיון שיצאה ממנו 'פרידה טובה' – רות המואביה. אבל אם נשים לב, גם מעמון יצאה 'פרידה טובה' – נעמה העמונית.

נשאלת השאלה – אם ככה, למה רק את מואב גרשו ממקומם? למה לא עשו את אותו הדבר גם לעמון?!

אומר המדרש לקח טוב – על הפס' "כי עז גבול בני עמון", עזה אהבה שאהב הקב"ה את העמונים יותר מן המואבים, במואב הוא אומר (דברים ב, ט) אל תצר את מואב, אבל עשותם עם אנגריא מותר. אבל בעמון כתוב (שם ט) אל תצורם ואל תתגרם בהם, וכל כך למה? על שום המעשה, הבכירה קראה מואב בחציפות. אבל הצעירה קראה שם בנה בצניעות בן עמי, ללמדך ששכר שיחה נאה אין הקב"ה מקפח, כ"ש עם הצדיקים שעתידי ליתן להם שכר טוב על כל מצוה ומצוה ועל כל פסיעה ופסיעה ועל כל דבור ודבור, וכן הוא אומר (עמוס ד, יג) ומגיד לאדם מה שיחוו.

מגיע שבת קודש, אנחנו אומרים בהלל הגדול – "לסיחון מלך האמרי כי לעולם חסדו: ולעוג מלך הבשן כי לעולם חסדו"

כשהגיע משה רבינו למלחמה מול עוג – הוא פחד! אמר לו הקב"ה: "אל תירא ממנו"; אומר תנא דבי אליהו (פרק כה) – אין אומרים אל תירא, אלא למי שירא.

נשאלת השאלה – למה משה רבינו פחד ממנו? נכון, הוא היה גדול מאוד. הגובה שלו היה עצום – הכל בסדר גמור. אבל מי שידע להוציא נשמה ממטר שישים, יודע להוציא גם נשמה מעשרה מטר; אין שום הבדל ביניהם, זה אותו גודל של נשמה.

אומרת הגמרא (מסכת נדה סא, א) – אמר [משה]: שמה תעמדו לו זכות של אברהם אבינו, שנאמר (בראשית יד-יג) ויבא הפליט ויגד לאברהם העברי. ואמר רבי יוחנן: זה עוג שפלו מדור המבול.

אומר המדרש (בראשית רבה, פרשה מב, אות ח) – ויבא הפליט (בראשית יד, יג), ריש לקיש בשם רב קפרא הוא עוג הוא פליט, ולמה נקרא שמו עוג שבא ומצא את אברהם יושב ועוסק במצות עוגות, הוא לא נתכון לשם שמים אלא אמר אברהם זה קונין הוא, ועכשו אני אומר לו נשבה בן אחיך והוא יוצא למלחמה ונהרג ואני נוטל את שרי אשתו.

לבסוף אברהם יצא למלחמה ולא מת, וממילא שרה נשארה אשתו. אבל בכל זאת, לעוג נזקפה הצלתו של לוט – למרות שהוא לא נתכון לשם שמים, ולמרות שאפילו נתכון לדבר עבירה! – ובכל זאת, משה היה ירא ממנו!

אומרת המשנה באבות - חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי, ואלו הן, רבי אליעזר בן הורקנוס, רבי יהושע בן חנניה, רבי יוסי הכהן, ורבי שמעון בן נתנאל, ורבי אלעזר בן ערך. הוא היה מונה שבחן. רבי אליעזר בן הורקנוס, בור סוד שאינו מאבד טפה. רבי יהושע בן חנניה, אשרי יולדתו. רבי יוסי הכהן, חסיד. רבי שמעון בן נתנאל, ירא חטא.

בא ר' חיים ויטאל, ומסביר מדוע משה רבינו היה ירא כ"כ מעוג מלך הבשן; **אומר ר' חיים ויטאל** - דבועג מלך הבשן היה ניצוץ של רבי שמעון בן נתנאל שמבואר עליו במשנה באבות פרק ב' שהוא היה מחמשה תלמידי רבן יוחנן בן זכאי, ושהיה ירא חטא. ומרומז זה בר"ת בש"ן [א-אותיות שמעון בן נתנאל], ושולחן היה משה ירא מלהרוג אותו עד שהוצרך הקב"ה לומר לו שלא ירא כדכתיב בפרשת דברים עיי"ש. והנה גם בזה יתכן דיש הקבלה דמה שהיה בו ניצוץ דירא חטא זה גרם אצל משה ענין היראה.

נסכם את מה שאמרנו עד עכשיו:

הרבה מלחמות יש לנו כאן בפרשה: עוג מלך הבשן, סיחון מלך האמורי, אדום, מואב, עמון. אבל אם נשים לב, מאחורי כל המלחמות האלה מסתתרות מצוות; נגד אדום לא נלחמים - לא בגלל שאין כוח, אלא בגלל שיש לו זכות של מצות כיבוד אב ועד מעשו הרשע. נלחמים כנגד מואב ולא כנגד עמון, כיון שלעמון יש שכר שיחה נאה. נלחמים כנגד סיחון מלך האמורי, כיון שהוא היה שייך לאותם אמוריים שרצו לזרוק אבנים בנחל ארנון, וכעת מגיעים איתו לחשבון. ונלחמים בעוג מלך הבשן, כיון שנסתיימה הזכות שלו בהצלת לוט [שזכה לאריכות ימים מופלגת], לכן אפשר כעת להרוג אותו.

אם ככה, נמצאנו למדים את המסר בדברי חז"ל כאן בפרשה: חז"ל רוצים שנדע, שהפס' הללו נכתבו כי "הן הן גופי תורה" - אל תסתכל במלחמה כמלחמה; בכל מלחמה מונח 'גוף תורה' - אין מלחמה, מבלי שיש מאחוריה מצוה!

"על כן יאמרו המשלים באו חשבון" - תעשה את החשבון של אותם מלחמות, ותראה שכל המצוות סובבות על הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה; כל המצוות כולם, סובבות על ציר אחד - של זכות או לא זכות; יש זכות - לא נלחמים, אין זכות - נלחמים. הכל סביב למצוות!

אם אלה הדברים, הייתי רוצה לסיים בדבריו של הרב ניימן:

כותב הרב ניימן - במדרש רבה מובא: ולא יכלו אחריו לענות אותו. אבא כהן ברדלא קומ: אוי לנו מיום הדין, או לנו מיום התוכחה, בלעם חכם של כל הגוים לא יכול לעמוד בתוכחתה של אתונה, הה"ד: ההסכן הסכנתי לעשות לך כה ויאמר לא. יוסף קטנו של שבטים היה ולא היו יכולים לעמוד בתוכחתו, הה"ד ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו, לכשיבוא הקב"ה ויוכיח כל אחד לפי מה שהוא, שנאמר אוכיחך ואעריכה לעיניך על אחת כמה וכמה.

רואים מזה איך שחז"ל הקדושים היה תמיד לפנייהם פחד ה' - ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, וכשלמדו הפסוק ולא יכלו אחיו לענות אותו תיכף נזכרו בחשבון שלמעלה ואמרו: אוי לנו מיום הדין ולא לנו מיום התוכחה, מפני שאף רגע אחד לא שכחו מילה ותמיד היתה לפנייהם חרדת ר' יוחנן בן זכאי [ברכות כ"ח] לכן כשהגיעו לפסוק של יוסף או של בלעם תיכף עשאו חשבון שלהם.

שמעתי כי מרן הגאון ר' ישראל סלנטר זצוק"ל למד עם התלמידים את הגמרא בבא מציעא {דף ג"ג} מצא שטר חוב אם יש בהם אחריות נכסים לא יחזיר, ומקשה הגמרא אם כשחייב מודה אמאי לא יחזיר? התייפח בבכי, התלמידים שאלו אותו: רבינו, מה יש כאן לבכות? וענה להם כי ישאל את קושיית הגמרא 'אם חייב מודה אמאי לא יחזיר' וכבר שגם הקב"ה ישאל אותה לא יחזיר כשחייב מודה, ז"א אם אתה מודה שאתה חייב לי למה אתה לא מחזיר לי, ז"א למה אתה אינך חוזר בתשובה? אעפ"י שהענין מדבר בדבר אחר לגמרי, אבל ר' ישראל סלנטר זצ"ל שתמיד היה פחד ה' לנגד עיניו ודאג על מה שהחסיר בעבודת ה', שמע בהגמרא עוד דבר, מה שאחרים שאין להם פחד ה' אינם שומעים כלום.

ובזה אפשר להבין מה שחז"ל הקדושים מבארים את הפסוקים על כן יאמרו המושלים - אלו המושלים ביצרם, באו חשבון - נעשה חשבון העולם, הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה, וראיתי בספר אהל יעקב להמגיד מדובנא שאומא: וכבר צווחו קמאי איך היתה כזאת לדרוש במאמר ע"כ יאמרו המושלים בואו חשבון - ע"כ יאמרו המושלים ביצרם כי זה דבר רחוק מאוד? עיין שם לפי חקת. אבל לפי האמור אפשר לומר כי אין כוונת חז"ל להכניס את זה בפסוקים - אלא חז"ל הקדושים אשר תמיד היה דאגתם ופחדם מה שהם מקצרים בעבודת ה' ותמיד היה הדין וחשבון נגד עיניהם, כיון שראו בפסוק בואו חשבון אעפ"י שזה מדבר בענין אחר לגמרי, תיכף נזכרו בחשבון של הקב"ה, ואמרו אחד לחברו: בואו ונחשוב חשבוננו של עולם כמש"כ: אז נדברו ויראי ה' איש אל רעהו וגו'.

וידידי הרב הגאון ר' שמואל רוזובסקי הוסיף לי על זה, מה שאמרו חז"ל עה"כ אשרי אדם שומע לי - שכל שמועותיו לי, היינו שכל מה שהוא שומע הוא מקשר תיכף עם עניני שמים, והוא כשהאדם, כל מעיניו ורעיוניו דבוקים בה', אז כל מה שהוא רואה ושומע תיכף מקשר לה, וזהו שכל שמועותיו לי.

נכנסנו בשבוע שעבר בס"ד לחודש תמוז. יש אנשים שבי"ה רואים את עצמם כבר ב'דייטו' פרי'; ישנם אנשים שרואים את עצמם כבר ב'לונה גל' או ב'לונה שפריץ' - הם רק שומעים חודש תמוז, הם מיד מודמיינים את הטיולים. אבל יש אנשים שרק שומעים 'חודש תמוז', מתחילים להזיז בוחדי! - ולמה? כי אמורים לנו חז"ל: תמוז ר"ת - 'זמני תשובה ממשמשים ובאים' - אז כל אחד שומע, מה שהוא רוצה לשמוע; אם ככה, יש ששומעים 'תמוז' מיד עולה להם בראש - זה הרבעון האחרון של השנה! עוד תשעים יום תקיעת שופר! עוד ששים יום מתחילים לומר סליחות!

באים חז"ל ואומרים לנו - "על כן יאמרו המושלים באו חשבון" - אתה יכול ללמוד את החשבון הזה, כמילות עידוד שנתנו בלעם ובעור לחיילים של סיחון. אבל אתה יכול ללמוד מהמילה 'חשבון' - דין וחשבון; השאלה היא איך אתה מחליט לשמוע! אומר לנו ר' שמעון בן לקיש - "הן הן גופי תורה!" - מונחים כאן גופי תורה. אבל השאלה היא, מה אתה רוצה לשמוע ומה אתה באמת רוצה להפיק מזה; האחריות

שלנו היא להבין את ערך המצוות לנצח, ואת ערכם של עבירות ח"ו לנצח. (ברוך שאמר)

ויבא העם אל משה ויאמרו חטאנו כי דברנו בה' וכן התפלל אל ה' ויסר מעלינו את הנחש ויתפלל משה בעד העם: ויאמר ה' אל משה עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשך וראה אתו וחי:

וגם לאחר ששבו בתשובה, וגם לאחר שהתפלל משה רבינו, לא החזיר הקב"ה את עניי הכבוד, ולא שילק את הנחשים ממחנה ישראל, הנחשים המשיכו לנשך, אלא שכל מי שהסתכל על נחש הנחושת, וחי. ויעש משה נחש נחשת וישמחו על הנס והיה אם נשך הנחש את איש והביט אל נחש הנחשת וחי: והרי פרשה זו צריכה תלמוד. מה זה ועל מה זה היתה מדת הדין מתוחה על בני הדור החדש שבמדבר, לאחר שקצרה נפשם מרוב צרות תלאות ופחדים? אם הראו להם את כל הצרות והשמדות שבגלות אדום, איך נענשו כ"כ על דיבור קל? איך נתפסו בשעת צער? ולא עוד אלא שבבעל הטורים כתוב: 'וחקצר נפש העם - מלמד שראו כל הצרות שיבואו בגלות אדום ואיך ימשך גלות אדום'. כלומר שפתח הקב"ה את עיניהם וראו את טיטוס ומחריבי הבית השני, אלפי אלפים הרגים בצרה ההוא, ושוב ראו את המהפך הנורא, מסע הצלב הראשון השני והשלישי באשכנז וצרפת, ראו את האניקוויזיציה בספרד, ראו את גזרות ת"ח ות"ט בפולין, ראו את אושוויץ וכל מחנות המוות, וזה שכתוב 'לסבוב את ארץ אדום', שראו כל הצרות העתידים לסבול בארץ אדום, עד היום האחרון. לא כתוב שהראו להם את הגאולה. רק את הצרות הקשות והנוראות ראו. הרי אמר האדמו"ר הבית ישראל ז"ע, שמי שעבר את אושוויץ יש לו חלק לעולם הבא אף אם הוא נכשל ומדבר וכו'. מי שאינו מדבר, ומקבל באמונה ודממה, הוא צדיק אמת ויכולים לנשק את ידיו ולתת לו קוויטלאך. נס גלוי היה לו שלא עזב את האמונה אחר שראה צרות ושמדות כאלה. כי הדיבור במצב הקשה, הוא דבר טבעי ביותר. וכיון שראו אותו דור את כל הצרות של גלות בידו, מטיטוס ועד היטלר ימ"ש, כל ההרגיות והגזירות של בני ישראל, הרי האדם הנורמלי פשוט משתגע כשמעלה על דעתו צרות נוראות כאלה, איך יש עליהם טענה כשפתחו פיהם ודברו? והרי רש"י הק' כתב שקצרה נפשם, היינו שלא היה להם כח בנפשם לסבול כ"כ הרבה צרות. לא שהם אמרו שקצרה נפשם, אלא שהתהוה"ק מעידה עליהם שקצרה נפשם. איך הגיע להם שילוח נחשים השרפים? הרי המקרא צווח ואומר דרשני.

חז"ל למדונו שאין אדם נתפס על צערו, בשעה קשה של האדם אין טוענים על שמוציא מפיו דיבורים קשים. וכן נהגו רבוה"ק אחר שבאו פליטי המלחמה, אחד מעיר ושנים ממשפחה, ובאו ותינו את טעותיהם ובכיותיהם לפני כ"ק מרן מהר"א מבעלזא ז"ע, ולפני כ"ק אדמו"ר מלקווינובורג ז"ע ולכל צדיקי הדור, לא דנו אותם לכף חובה, אלא הבינו את מר לבם, והשתדלו להרעיף עליהם דברי תחנונים שאין לנו שום הבנה והשגה בהנהגת ה', ובוודאי הכל לטובה. לפני מאה שנה כשלמדו את דברי בעל הטורים, עוד לא ידעו מה שראו בני המדבר באותה שעה שקצרה נפשם, היום אנו יודעים הרבה יותר מה שהם ראו באותה שעה, ראו את אושוויץ וכל מחנות השמד, געוואלד איך יש עליהם טענות כשדברו באלקים ובמשה, איך שולחים עליהם נחשים שרפים?

אדה"ר אומר 'האשה אשר נתנה עמדי', כאן כבר בטובה, שהתלונן גם על ההטבה וביאור הענין ע"פ מש"כ במס' ע"ז דף ה'. 'תנו רבנן מי יתן והיה לבבם זה להם, אמר להן משה לישראל כפויי טובה בני כפויי טובה בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל מי יתן והיה לבבם זה להם היה להם לומר תן אתה, כפויי טובה דכתיב ונפשנו קצה בלחם הקלוקל, בני כפויי טובה דכתיב האשה אשר נתנה עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל'. וכשנתבונן באדם הראשון, בתחילה נתנו הקב"ה בגן עדן, היה לו שם כל טוב וטב, מלאכי השרת צולין לו בשם, אין לנו השגה בביאור הדבר, אבל החיים שלו היו בתכלית השלימות. אח"כ בא הקב"ה ואמר לו ילך טוב היות האדם לבדו, אדם הראשון לא הבין למה לא טוב, כמו שיש בחורים ששואלים מה חסר לי כאן בישיבה, יהודים טובים צולים לי בשם ונותנים לי כל טוב, הכל וחי טוב, איך עזר כנגדו. ואמרו חז"ל שהביא הקב"ה את כל בעלי החיים לפני אדה"ר והביא שיש בכולם בן זרע, וביקש שגם הוא צריך. לאחז שקיבל אדה"ר את הבת ז'ו, וביקש לו את הגהינם בעולם הזה, בעבורה נתקלל 'בזעת אפך תאכל לחם, בעצבון תאכלנה כל ימי חיך, עד שובך אל האדמה אשר ממנה לוקחת', בגללה צריך לכסות את הכרטיס אשראי כל חודש, ובגללה נשתלשלו כל צרות עוה"ז. כמבואר בספר הישר לרבינו תם מה שאדם עובר בעוה"ז, וכן אמורים בסליחות ערב ר"ה, אדם איך יזכה, בכל יום למות מחכה, והולך ומונה את המציאות המרה שעובר על האדם בעוה"ז, וכל זה מחמת חטא עץ הדעת, הכל בעבור שבקשה שיאכל מעץ הדעת. שהרי אדה"ר עצמו לא רצה לאכול, וכמבואר בבעל הטורים 'היא נתנה לי מן העץ', היינו שהכחה אותו במקל עד שהוכרח לאכול מעץ הדעת, וכל זה ממשבשה אנוכית שלא תמות היא וישא הוא אחרת, אתה תרד עמי יחד לגהינם. אח"כ בא הקב"ה וישאל מדוע אכלת מעץ הדעת? אמר אדה"ר כמה מלים 'האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל', הרי אתה ידעת שלא היה חסר לי אשה כלל, נתת לי אשה והיא נתנה לי לאכול מעץ הדעת.

משה רבינו אומר לכלל ישראל, הנכם כפויי טובה בני כפויי טובה, מהי דוגמא של כפויי טובה, זה מה שאדה"ר אומר להקב"ה 'האשה אשר נתת עמדי', והרי היא הביאה את 'אושוויץ' לעולם, וכמ"ס החת"ס איך קרא לה 'חווה' על שם שהיתה אם כל חי, הרי טוב היה לה שם המות משם החיים? והרי עד היום הזה היא מפרשת חלה ומדלקת נרות שבת על שכבתה נרו של עולם וחולתו של עולם. האם כשאומרים על אשה זו 'האשה אשר נתת עמדי', נקראים 'כפויי טובה'?

חסד גדול היה באכילת המן, שלא הוצרכו לנקביהם ארבעים שנה, ועל הטבה הזו התלוננו ונפשינו קצה' ומה אמרו הם, שקרא להם משה 'כפויי טובה בני כפויי טובה': 'נפשינו קצה בלחם הקלוקל ופרש"י שמפני שהיה המן נבלע באבריהם, קראו למן קלקל. שהוא קל ונבלע באבריהם. והוסיף רש"י 'והיא היתה להם טובה גדולה שלא הצריכם לטרוח ולצאת שלוש פרסאות לפנות'. כלומר, אף שדרך כלל יצירת האדם היא בדרך של נקבים ונקבים חלולים, עם מערכה שלימה שמכריעים עליה בכל יום. ארבעים שנה לא הוצרכו לברך אשר יצר. והרי זה דבר נורא ונפלא. בגמ' מבואר שיצוק אבינו עשה חשבון עם הקב"ה על ימי חייו של יהודי, ואמר שחלק מימי חייו עוברים בבית הכסא. דור המדבר היה להם טובה נוראה שלא הוצרכו ללכת לבית הכבוד. והרי מובן שנקרא 'בית הכבוד' בלשון סגי נהור, שיהודי עם נשמה אלקית צריך להכנס למקום כזה. אך הם קראו למן 'לחם הקלקל' עבור זה. ורש"י פ' בהמשך הפרשה כשהקב"ה שלח הנחשים השרפים 'בא נחש ויפרע מכפויי טובה'.

עפ"ז נוכל ליישב פרשה זו. הן אמנת בארץ שעה הראו להם משמיה את כל הצרות והנוראות שבכל הגלות הארוך הזה, שכלוב ארץ אדום, לא סיבוכי הלאויות ראו עיניהם, ונכמ"ש רש"י שלא היה להם יכול להחיל צער נורא ואיום כזה, מעט הצלב, גירוש ספרד,

פרדיננד, פורטוגל, ברנן בלזן, עכ"ז יש לאדם יצר הרע נורא, שכשרע ומר לו מאד מאד, הוא מזלזל ומבזה אף את מעט הטוב שיש לו. כשאדם מתלונן על הרע, אי אפשר לטעון עליו שום טענה, שאין אדם נתפס על צערו, היוצא מאושוויץ ומתלונן על הצרות, אין מוֹחֵץ אותו. אך אם מתלונן גם על הטובות, הווי כפיה בטובה.

פעמים שחבר אחד הטיב לך הרבה הטובות, ובסוף הצר לך והרע לך, דרכו של יצר הרע שכונס על חבר זה כבעט שלם, ומזלזל אפילו בהטבות שהטיב עמו, ויהיה מה שיהיה, הכל במל ובמטוב, כאילו כולו רע מבין רגל ועד ראש, ולא עוד אלא שמחפדו אפילו על הטבות שעשה עמו. אילו היו בני ישראל בוכים באותה שעה על חסרון עניי הכבוד, על הנחשים ועקבים, על מיתת אהרן, ועל ראיית הגלות הארוך עם כל צרותיו הנוראות, לא היה עליהם שום טענה. אך הם כפו טובה ובכו על 'הלחם הקלקל', תוך כדי טענות מזלזלים גם בהטבות שהקב"ה עשה עמנו, זהו נגע רע מאד, ומאד קשה לשוב בתשובה על פני זה.

כן נתבאר ביצאנו צדיק' 'האדם ר' מוויזניץ ז"ל, וכן נתבאר בחתם סופר, וכן באדרת אליהו' לכן איש חי. דכשבאו לפני משה רבינו ואמרו 'חסאנו כי דברנו בה' וכן, התפלל אל ה' ויסר מעלינו את הנחש', מדוע אמרו 'את הנחש' לשון יחיד, והרי ראו לפני עיניהם הרבה נחשים שרפים? וביארו שלושת הרועים הנ"ל, שהרגישו בלבונם שטענות אלו מקורם מאותו נחש הקדמוני, שכבר גרם לאד"ר לכפות טובה ולומר 'האשה אשר נתת עמדי', אף שאד"ר בעצמו ביקש שום זוג, ונתן לו הקב"ה בת זוגו, וכמ"ש שלם מצא מנוחה וכו' עד שבאת חוה, וא"כ אסור להתלונן על האשה אשר נתת עמדי. כמו כן דברו העם באלקים ובמשה, 'ופנשנו קצה הלחם הקלקל', על זה יצא הקצף, לא על שבכו על שאר הצרות, רק על ד' מלים אלה, שבכו על הטובה שאין לה שום שיבות לכאבים ולצרות. זהו כפיית טובה. וכן כשיש ח"ו לאדם איהו צרה וטרדיה עם אחד מבניו, אם הוא מתחיל להתלונן גם על כל הילדים הבריאים והטובים שנתנו לו השי"ת, זהו כפיית טובה, שהוא עסוק רק עם הצרה שלו, ושוכח שנתן לו השי"ת אשה וילדים, עיניים ואוזניים, ראש ורגליים ומה לא. אין אדם נתפס על צערו כשכמכה את צערו, אך אדם נתפס על צערו שמתלונן על ענין טוב שאינו ממין הטענה כלל. הקב"ה מבדיל בין טוב לרע, ומייקר ומעריך מעט טוב אף שעמיעו על הרע יסוד גדול זה נוגע בכל ימי חייו, כי בדרך כלל היחס שלנו כלפי אנשים הוא או לחיוב או לשלילה, קשה לנו להבדיל בין הטוב לרע, אדם שעשה לנו איהו צרה, באותה שעה אנו רגילים לשכוח את כל הטובות שעשה עמנו בכל ימי חייו, שוב אין הרגשת הכרת הטוב על החסדים שעשה, הכל מחמת צער אחד שגרם לו עתה.

התורה דורשת מאיתנו לזכור את האכסניה שנתנו לנו המצריים בשעת הדחק, אף שהם השליכו את בנינו ליאור. זהו חיוב הכרת הטוב, שהתורה דורשת מהאדם שילשב משקפיים כאלה שיכלים להבדיל לגמרי בין הטובה והרעה, להכיר בטוב של הטובה בשלמותה, ולא לשלול אותו לגמרי מחמת הרעה שעשה. וחז"ל אמרו לנו והלכת בדרכיו, שצריכים ללמוד מדרכי השי"ת איך שהוא מתנהג עם בריותיו.

אין בגמ' ב"ק דף ק"ח על בנות מאב שעשו שניהן מעשה אשר לא יעשו, אעפ"כ לא קיפה הקב"ה שכן הצעירה שאמרה 'עמוני', ולא בגסות כאחותה הבכירה שאמרה מואב, מאב, ולכן לא תצר את מואב ולא תתגר בו מלחמה', רק לא מלחמה ממש, אף מותר להתגרוד, אך בני עמוני שידברה שיהיה נאה בדרך צניעות, וכן להתגרוד בהם כלל. הרי שאע"פ שעשו מעשה רע יש להם שכר שיחה נאה. וכן לא ידבק גיסא משום לילה אחת שקדמה בכירה לצעירה, וזתה שיצאה ממנו רות המואביה. הרי שגם בתוך ה'עבירה' שעשתה, כיון שיש איהו מחשבה של טוב, תקבל שכר מה שהקדימה את אחותה הצעירה בלילה אחת. הרי שהקב"ה בוחן את מעשה האדם בפורטוט, נותן שכר על הטוב ומעניש על הרע. ואינו כולל את הכל למציאות אפילו גודלה חיובית או שלילית. הן איש חי כותב במס' שבת לב ע"א שהקב"ה משלם שכר טוב לגנב שהייתו לו מחשבה טובה בשעת הגנבה שיהיה לו מה לשלם שכר לימוד לתלמוד תורה של הילדים... עד כדי כך הוא מחלק את תנועה ותנועה, הטוב הוא טוב, והרע הוא רע, אין אחד נדבק מחבירו.

בשר ודם אינו יכול לראות נקודה של זכות בתוך מעשה של רע, אך הקב"ה אומר 'אם יש עליו מלאך מליץ', אחד מן אלף; להגיד לאדם שרעו. ויחננו ויאמר, פדעוהו מדרת שח מצאתי כפר'. ודרשו חז"ל אפילו 999 מלאכים אומרים עליו רע, ומלאך אחד יש בו אחד מני אלף שבו להליץ עליו טוב, אומר הקב"ה מצאתי כופר, שהקב"ה לוקח את הנקודה קטנה של לימוד זכות ומכיר לו טוב. אמרו חז"ל מפני מה זכה ירבעם למלוכות מפני שהוכיח את שלמה, ומפני מה נענש, מפני שהוכיחו ברבים. שלמה המלך עשה בית לבת פרעה ועמד ירבעם והוכיחו ביראה לשלמה, נתן לו הקב"ה שכר על התנוחה, ועונש על שהוכיחו ברבים, הרי שמעשה אחד מתחלק לטובה ולרעה.

והלכת בדרכיו, הקב"ה רוצה שנלך בדרכיו, לקחת מעשה אחד ולגלות את הטוב שבו, ולדחות את הרע שבו. מפני מה זכה בלק ויצאה ממנו רות, מפני שהקריב מ"ב קרבנות. אף שהקריב קרבנות שכו עליו רק כדי לקלל את ישראל, וסופם שהרגו את בלק ואת בלעם על רשעונם, קיבל בלק שכר על מ"ב קרבנות שהקריב. גם ביום שלטו כלפי וילונתו יש ליקר את הטוב אף כשמתלווה עמו הרבה רעות אין בגמ' רבמות על רבי חייא שאשתו הייתה מצערת אותו, רבי חייא שמלאכים ושרפים רועדים מפניו, כמה גדולים מעשי חייא, כתוב שהיה במדרגת שלושה אבות בדבור, אפילו רבינו הקדוש מתיירא ממדרגתו של רבי חייא, אעפ"כ נפש רע בעולם שלא הכירה מעלת נשמתו, אשתו אינה מכבדת אותו.

ואילו הוא היה מכבד אותה, כל פעם שהיה מוצא משהו בחוץ היה עוֹטֵף ומביא הביתה כדי לכבדה, שאל אותו רב, דודי יקיר איך אתה מכבד את האשה שמצערת אותך כ"כ. השיב לה רבי חייא 'דיינו שמגדלות את בנינו ומצילות אותנו מן החטא', אין הכי נמי שהיא עושה לי צרות יגון ואנחה, סוף סוף היא האימא של בני רבי חייא שהם גדולים כיצחק ועקב אבינו, היא סתרה צערו הריון ולידה עליהם, ממילא יש לו הכרת הטוב כלפיה. אף שלא עזרה לו בלימוד התורה, ולא ההרירה ממנו כל עלו שיוכל לעסוק בתורה, אלא הייתה מצערת אותו, אין זה סותר להכרת הטוב על הטוב שבה. כמה צריכים ללמוד ממעשיו של רבי חייא, ולא כדרך בני העולם שאף כשהאשה היא 95 אחוז בסדר גמור, ורק חמש אחוז היא צריכה תיקון, הוא מחפך ומבזה את כל מציאותה, ומתפלל איך אפשר לחיות עם בריה כזאת תחת קורת גג אחד. מי מדבר מהכרת הטוב וזר פרחים... זהו הגמור הקשה של כפויי טובה.

אשתו של אדם הראשון גם הייתה מצערת אותו, בעבורה נמדד עליה העצבון הפרסה, וכמה מיני צרות יגון ואנחה, אעפ"כ יש טענה עליו שאמר עליה 'האשה אשר נתת עמדי', כאן כפר בטובה. שהיה לו להודות על הטוב שכן יש לו איהו ישוב הדעת על ידה. אל תבטל את כל מציאות 'האשה אשר נתת עמדי' כאילו כל כולה רק מציאות של רע.

כלל הדברים שאין אדם נתפס על צערו כשבוכה על הרע, אך נתפס על בכייתו על הטוב, אפילו שהטוב הוא רק אחוז אחד מני אלף. ועל זאת הוכיחנו משה רבינו בפרשת ואתחנן, כפויי טובה בני כפויי טובה, אדם הראשון שקיבל מאשתו חבילה של צרות, לא הכיר בטובה שבה, כך אתם ראייתם את הצרות שבגלות אדום, שכחתם את הטובה שבמן ואמרתם עליו 'לחם הקלקל', זהו עצת הנחש, 'ויסר מעלנו את הנחש הזה', שהוא מבלבל את האדם שיראה רק את חלק הרע וישכח את חלק הטוב שהקב"ה עושה עמו, וכן את הטוב שבאשתו ושבכל טוביו.

אדם שסבל כל הלילה מכאבי שיניים רח"ל, פעמים שמתוך כעסו הוא מתלונן על כל מוסד השיניים, כאן כפר בטובתו של הקב"ה. בכייתך על הצער, מתקבלת באהבה, התלוננות על הטובה, זהו פשע נורא. אדם הכופר בטובת ה', כמורד לגמרי רח"ל בפסוק 'וירד ה' לראות את בני האדם' בפרשת דור הפלגה, אמרו חז"ל: 'לראות את בני האדם, שמא בני חמורים וגמלים הם?' אלא מה אדם הראשון כפר בטובה ואמר 'האשה אשר נתת עמדי', אף אלו כפור בטובה למרד במי שהשפיע עליהם טובה ומלטם מן המבול'. וצריך להבין שהרי כל אלו הם נכדי נח שנצלו מן המבול, ומרדו בה' לגמרי רח"ל, ואיך מייחסים אותם לאדם הראשון שלא מרד בה' אלא אמר דיבור על האשה, האשה אשר נתת עמדי? אלא שאם אדם יכול לכפור בטובה שנתן לו השי"ת, הרי הוא ממש דומה לזה שמורד לגמרי בהשי"ת. משל לחבר שעשה לו הרבה מאד טובות, ולא היה ברידה, הייתי חייב להכיר לו טובה, אף שלא הרגשתי נח בוהו, ובסוף צערי אותי צער גדול וכאן צערו גדול וכאן צערו גדול על הטובות שעשה לי. בעצם הייתי רוצה לכפור גם בטובות שעשה לי מלפני זמן רב, אלא שלא הייתי יכול, ועכשיו אני שש ושמוח על ההזדמנות שציער אותי, ותוך כדי כך אני כופר לגמרי בטובותי ח"ו, זהו מרד שלם, ולא רק כפוי טובה. שבעיקר הדברים לא הייתי רוצה להכיר לו טובה מעולם. כך ע"י שאמר אד"ר 'האשה אשר נתת עמדי', אחר שנתנה לו מה העץ ויאל, סימן הוא שמעולם לא הכיר בטובה שנתנה לו חוה לאשה. ברגע שתמצא סיבה עמד וכפר בטובה.

הגמ' רבי לייב חסמן זצוק"ל כתב על המצוה 'לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו', וביאר ע"פ משל לאחד שהלך בדרכו ועבר ביער עבות באישון לילה, והיה מתיירא מן האריה והחיות רעות, לפתע ראה שני אנשים הלוכים עם נר, והתחנן לפנייהם שיראו לו מקום אכסניה כאן באמצע היער, והסכימו לקחת אותו איתם לביתם, ונתנו לו מיטה לישון. בבוקר אמרו לו שהם גזלים שודדי יער, כל בעלי אכסניה, תיכף תרוקן את כל מה שיש לך בכיסים, וכשתחזיל להתנגד הכוהו מכה רבה, עד שהוכרח לתת לך אשר לו בעד נפשו. מאד קשה לדרוש זאת מבשר ודם שייכר בטובתו של אלו, שנתנו לו מיטה נוחה לישון באמצע המדבר, ובזכותם ניצול מחיות הטרופות שבמדבר, שהרי בסופו של דבר הכיחו ולקחו ממנו כל כספו. פון שלא עבד על הגמדות האנושיות של לא יהיה לו שום הכרת הטוב, רוב יקלל אותם במלוא פיו ולשונו, איהו שודדים אלה. מה היה במצרים, בני ישראל ירדו למצרים וקבלו את כל לא גרשן, כי טוב ארץ מצרים היא. סבא יעקב היה לו י"י שנים טובות במצרים, לאחר שמת יעקב ויוסף וכל הדור ההוא, התחילו צרות יגון ואנחה, שעבדו אותנו, הכו בנו, השליכו את הזכרים ליאור, ופרעה רחץ בדם בנינו. איך באו הכתוב ואומרו 'לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו, בנים אשר יולדו להם דור שלישי, יבא להם בקהל השם', הרי שהקב"ה דרש מאיתנו הכרת הטוב על שהיה לנו אכסניה בעצמנו אף שאח"כ היה פרעה שוחט ארבע מאות תינוקות בכל יום, הכניסו תינוקות בתוך בניינם כמו לבנים, אעפ"כ אומרים לנו 'לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו', צריך להכיר להם טובה. זהו דרכו של הקב"ה שאנו צריכים ללכת בדרכיו, להבדיל בין הטוב ובין הרע, ולא לכלול הטוב מן הרע, אם ראייתם צרות של גלות אדום, אל תפתחו פה על הלחם של השמים שעשה לכם טובה שאינכם צריכים ללכת לבית הכבוד שלוש פרסאות. הדור השני שמדבר מעולם לא ראה בית הכסא, אל תוסיפו את זה בתוך הטענה והבכיה והתלונה. ומבואר בקדושת לוי על מה שאתם יעקב אבינו 'מעט רועים היו ימי חיי', שעליו אמר הנביא 'למה תאמר יעקב ותדבר ישראל', שעשה כן מפני שהוא אביהם של בני ישראל מכל הדורות כולם, וכלללים בהם גם אנשים שיש להם טענות תמיד. אף שכתוב 'ותקצר נפש העם בדרך', על זה יש הבנה ולימוד זכות, מה שקצרה נפשם על הצרות צרות, אך לא על מה שהתלוננו על המן וקראוהו לחם הקלקל.

(הגרמ"ז רייזמן, יום ג' בלק תשע"ט)

בדרך הדרוש

(ליקוט האורים)

והשקית את העדה ואת בעירם (ז, ח)

ו"ד דרוש אמרנו ליישב שינוי לשון בצווי כתי והשקית העדה ובעירם ובשעת מעשה כתי ותשת ולא והשקה העדה דעפ"י המדרש כל ז' ימי אבלי של מרים אל שתתקל בזכות העירק נמשך כל ז' ימי אבלו כמו שהי' במבול בזכות מתושלה ואח"כ כשנתקל הבאר לא התלוננו עד ש' ג' ימים בלא מים הוית כי מרים מתה ו' ניסן א"כ נמשך הומו עד כ"א ניסן שאז היו יום י' של פסח איהו אשר ליבשה נהפכו מצוללים ועתה הופך צור אגם מים הלמשך למעניו מים והנה בעירובי פ' בכל מערב' מבואר דמיא בעיבי מיבלע בליעו הו"ל נולד ואסור אי לא ה' לו היכר וסימן בעיבי מערב שבת ותרורת הנבועי מותרים משום דעבידי דאית' והנה איסור הכנה הוא דאורי' או קרוב מאוד לאי דאורי' ע"כ ב"יט ז' של פסח לא הותר להם לשתות מים היוצאי' היום מותרים מן הסלע אלא באי משני אופני' או שיוזמן להם בארה של מרים שניכר להם מאו כפירשי' שהוכיחו שזה הוא או אם יוציא להם סלע מחרוש צריך שיאמרו בה' ונפלאותיו הו"ל לדהו כעבדי דאתו ולא מקצו דעתייהו משום דכפויי בו מ' שאמר לשמן וירליק יאמר לחמו וירליק ופאי

וירב העם עם משה וגו' לא מוקם ורע תאנה וגפן ורומן ומים אין לשתות.

(ג, ה)

וירב העם עם משה וגו' לא מוקם ורע תאנה וגפן ורומן ומים אין לשתות. הפירוש: וירב עשרו כשנתה מרים וחסר להם מים שהתרעמו על עניי הפירות. ועוד קשה מדוע אכן לא נעם שהשובה על ענתת הפירות רק על טענת המים. וכי בפני אריה וזאם עפ"ד הגמ' בסנהדרין ל' לא עירוכו אין ת"ח רשאי לדור בתוכה ר"ע אומר אף מיני פירות, שמיני פירות מאריך את העיניים. ואיהו במדרש דמעשה בשיחון בסוכות א' שירד לטבול, ונדמנה לו בארה של מרים וטבל ותרפא. ואיתא בא"ח סי' קצ"ט יש נודגין וכו' בארה של מרים מתפשטת מנהרות במוצי'ש וכל מי ששותה ממנה מתרפא מכל החלואותיו. והווי כוונת בני ישראל מה שנתאו מני פירות דוקא עכשיו אחר מיתת מרים. שכעת שסחלקה באריה של מרים שהיתה מסוגלת לנו לרפואת כל התחלואים רעים ולמאירת עיניים א"כ אסורים אנו לדור במקום הזה שאין יב דברי רשאי ולא מקום ורע דהיינו ירק ואי' בעירובין נ"ה שיער שאין בה רק אין ת"ח רשאי לדור שם, ולא מקום תאנה וגפן ורומן שמיני פירות אלו מאריך את העיניים, והרי עתה מים אין לשתות איהו מים של מרים שהיתה מסוגלת לכל הרפואות ולמאירת עיניים וא"כ צריכין אנו מיני פירות הו"ל ואם לא אסור לנו לדור כאן, ולכן כאשר חזר להם המים שוב לא נצטרכו את הפירות.